

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

Hodnoty současných vysokoškolských studentů

Autor práce: Martina Tušková

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

Studijní program: Sociální pedagogika, specializace: Výchovná a vzdělávací praxe

Datum odevzdání: 31. března 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 29. 3. 2010

Martina Tušková

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na zkoumání hodnot a hodnotového systému současných vysokoškolských studentů. Cílem je porovnat tento hodnotový systém u studentů Pedagogické fakulty a Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Teoretická část poskytuje informace o pojmu hodnota, typologii hodnotových orientací, historickém pozadí současné psychologie hodnot, utváření hodnotového systému a kurikulárních dokumentech. V praktické části, která byla realizována prostřednictvím dotazníkového šetření, jsou uvedeny výsledky výzkumu a přehled hodnotových orientací studentů výše zmíněných fakult.

Klíčová slova: hodnoty, hodnotový systém, studenti Pedagogické fakulty a Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity

Abstract

The main focus of this thesis is to examine the values and value systems of today's college students. The goal is to compare these value systems among students of the Pedagogical Faculty and the Faculty of Health and Social Studies, University of South Bohemia.

The theoretical part offers information on the term value, the typology of value orientation, the historical background of contemporary psychology of values, the forming of a value system and on curricular documents. In the practical part, which was carried out in the form of a questionnaire, I present my research results and a summary of value orientations among students of the above mentioned faculties.

Key words: values, value system, students of the Pedagogical Faculty and the Faculty of Health and Social Studies

Obsah

Úvod.....	7
1. Teoretická část	10
1.1 Vymezení pojmu hodnota	10
1.2 Vybrané typologie hodnotových orientací	13
1.3 Historické pozadí současné psychologie hodnot.....	19
1.4 Hodnotový systém a jeho utváření	24
1.5 Výchova k hodnotám	29
1.6 Hodnoty a kurikulární dokumenty	33
2. Praktická část	38
2.1 Cíl výzkumu	38
2.2 Výzkumná otázka.....	38
2.3 Charakteristika výzkumného souboru.....	39
2.4 Metodika	39
2.5 Úskalí výzkumu hodnot	40
2.6 Prezentace a interpretace výsledků	42
2.6.1 Identifikační údaje.....	42
2.6.2 Hodnoty.....	45
3. Diskuse.....	58
4. Závěr	62
5. Seznam použitých zdrojů	64
6. Přílohy	68

Úvod

*„Nejjistější existenci budou mít věci, které budeme
hledat celý život, a které nikdy nenajdeme.“*

Étienne Souriau

V nejrozmanitějších sférách společenského a osobního života označujeme mnoho jevů termínem hodnota. Když hovoříme o hodnotách, máme na mysli nejen to, co je k životu nutné, potřebné a užitečné, ale i to, čeho si vážíme, co je blízké našemu srdci. Hodnoty nabývají různé jevy ve vztahu k lidským potřebám, tendencím, hodnoty člověk objevuje, vytváří svým životem tváří v tvář skutečnosti. Každá potřeba si hledá objekt, cíl a účel, který ji ukojí. Vztažností k našim účelům stávají se jevy hodnotami našeho života a naší kultury. Mají smysl jen pro toho, kdo má smysl pro ně. Mluvíme-li o hodnotách, máme na mysli buď všechno, co přináší uspokojení, co uspokojuje naše potřeby a zájmy, nebo máme na mysli hodnoty v užším slova smyslu, základní kulturní kategorie, které odpovídají našim vyšším tendencím, normám a ideálům, zvláště sociálním, mravním a estetickým.

Každý člověk představuje jedinečnou osobnost, která se od ostatních liší nejen tím, jak vypadá, ale především tím, jak přemýšlí. Je tedy samozřejmé, že všichni nezažívají citový vztah k tomu samému. Pro někoho se jeví nejdůležitější rodina, zdraví, láska, kdežto jiný má zaměření spíše na materiální hodnoty (upřednostňuje peníze, drahé automobily, luxusní domy atd.). Takto orientovaným lidem působí největší radost, jestliže se jim zmíněných hodnot dostává. V očích druhých však mohou být pro své přesvědčení nepochopeni.

Existuje množství hodnot individuálních, které vyrůstají z nahodilosti individuálních povah a osudů, z individuálního osvojování světa a osobitých prožitků. V nich samozřejmě není možno a ani nutno dojít obecné shody. Hodnoty v tomto smyslu subjektivní mohou být i zdrojem konfliktů mezi nesnášenlivými lidmi. Z hlediska společenského soužití je závažná nestejná míra obecnosti, v níž se realizují potencionální hodnoty mezi lidmi. Aktuální rozměr hodnotového světa je závislý na způsobu, jakým si člověk osvojuje svět, na jaké úrovni se s ním střetá.

Hodnoty však mohou být charakterizovány i z pohledu prospěchu celé společnosti. Mnohdy právě základní hodnocení člověk přejímá ze svého sociálního prostředí a vytváří si hodnotové mapy neboli hodnotový systém. V průběhu získávání životních zkušeností se člověk setkává se skutečnostmi, které mu připadají jako nové a neznámé. Tyto skutečnosti se snaží poznat, zhodnotit a přisoudit jim určitou hodnotu či význam. Na jedné straně určitým skutečnostem přisuzuje hodnoty vyšší, na druhé straně hodnoty nižší.

Hodnotový systém každého člověka je velice důležitý zejména z důvodu vlivu na jednání člověka. Hodnoty se projeví jako zdroj motivační činnosti a motivačního jednání jednotlivců. Je pravděpodobné, že člověk bude motivován k těm činnostem, které povedou ke skutečnostem podle jeho hodnotové hierarchie důležitějším, tj. ke skutečnostem, kterým připisuje vysokou pozitivní hodnotu, a naopak bude se vyhýbat skutečnostem, jímž připisuje hodnoty negativní, respektive bude relativně lhostejný ke skutečnostem bez výraznějšího pozitivního či negativního hodnocení.

Hodnocení a hodnoty mají pro společnost a člověka zásadní význam.

Tato bakalářská práce je zaměřena na zkoumání hodnot a hodnotového systému současných vysokoškolských studentů. Cílem bylo porovnat tento hodnotový systém u studentů Pedagogické fakulty a Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V teoretické části práce jsem se zabývala vymezením pojmu hodnota a nastíněním problémů s tímto pojmem souvisejícím (nejednoznačnost pojmu, absence obecné teorie o hodnotách atp.). Dále jsem se popsala vybrané typologie hodnotových orientací, nastínila historické pozadí současné psychologie hodnot, zabývala se hodnotovým systémem a jeho utvářením. V závěru jsem se ve stručnosti zmínila o problematice výchovy k hodnotám a uvedla k tomuto tématu některé kurikulární dokumenty a dokumenty vzdělávací politiky.

V praktické části jsem pro získání potřebných dat zvolila kvantitativní výzkum, použila jsem metodu dotazování formou dotazníkové techniky. Nástrojem byl dotazník založený na modifikaci dotazníků užívaných Sociologickým ústavem Akademie věd ČR, konkrétně Centrem pro výzkum veřejného mínění, a tzv. Rokeachův test hodnot.

Ve výzkumné části jsem uvedla výsledky svého šetření, které podávají přehled o tom, jaké hodnoty uznávají studenti obou zmíněných fakult. Stěžejním literárním zdrojem, který jsem v rámci výzkumu využívala, byla publikace *Inventura hodnot*, která vyšla v roce 2009 a jejímž autorem je Libor Prudký. Kromě teoretických poznatků jsou zde uvedeny i výsledky různých sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky. Dalším užitečným literárním pramenem pro mě byla publikace Petra Saka *Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů* a Stanislavy Kučerové *Člověk. Hodnoty. Výchova*.

1 Teoretická část

1.1 Vymezení pojmu hodnota

Pojem hodnota je v dnešní společnosti velmi často používán, ale málokdy definován. Problematika hodnot a hodnotových orientací je značně složitá. Hodnota je pojem mnohoznačný, zasahuje do různých vědních disciplín (např. filozofie, psychologie, sociologie, ekonomie), jeho jednotná a univerzální definice však neexistuje. Podle Strmisky (1996) napočítal Lautman v roce 1981 při snaze identifikovat pojetí hodnot v sociálních vědách dokonce 180 různých definic pojmu hodnota. Roztříštěnost jednotlivých pojetí, a tím danou i obtížnost terminologického určení, můžeme vidět na následujících příkladech:

Podle Rokeache (1973) je hodnota trvalé přesvědčení, že určitý způsob jednání nebo cílový stav existence zasluhuje přednost před jiným způsobem jednání nebo stavem existence. Hodnoty jsou pak v jeho pojetí standardem, který řídí a ovlivňuje jednání, postoje a hodnocení.

Dle Dvořákové (2000) je pro jedince hodnotou to, co má osobní význam pouze pro něj a co nemá význam pro druhého člověka nebo co nemusí být významné pro skupinové či společenské cíle.

Kalhous a Obst (2002) uvádí, že hodnoty jsou chápány jako odraz významu skutečnosti pro člověka, pro jeho potřeby, zájmy. Vyjadřují vztah člověka ke společnosti, k přírodě a k sobě. Hodnoty jsou základem struktury mravního vědomí člověka, jež zahrnuje objektivní společenské normy chování, včetně vztahu cíle a prostředku, motivaci a hodnotovou orientaci člověka i schopnost analýzy konkrétní situace a sebehodnocení.

Kučerová (1996) definuje jako hodnotu nejen to, co je k životu nutné, potřebné a užitečné, ale i to, čeho si vážíme, co obdivujeme, co ctíme, i to, co milujeme, co je nám drahé, milé, co je blízké našemu srdci.

Podle Rabušice (2001) jsou hodnoty kognitivními reprezentacemi lidských potřeb a indikují preference, které lidé sdílejí pro určitý typ výsledků ve svém životě a pro určitý typ chování.

Hetcher (1994) hovoří o hodnotách jako o „ex ante důvodech pro jednání“.

Prudký (2004) uvádí, že hodnoty jsou chápány výhradně jako normativní kategorie, tedy, že mají vždy souvislost nějaký hodnocením, s posuzování toho, co je dobré a co je špatné, co je morální a nemorální atp. Pojem hodnota je vždy spojen s postižením významu objektu (činnosti, chování, rozhodování, taktiky atp.), který jedinec či skupina tomuto objektu přikládá. Hodnota je přijaté sdělení o důležitosti něčeho či někoho.

Popelová (1962) uvádí, že hodnoty vznikají až lidskou činností, hodnoty nejsou ničím absolutně existujícím mimo lidskou společnost. Vznikají v procesu historického dění a jejich vývojové změny jsou podmíněny vznikáním a zanikáním společenských formací.

Podle Schelera však není tvůrcem hodnot člověk, hodnoty nejsou jeho dílem. Hodnoty existují objektivně, ale prožíváme je subjektivně. Relativnost se nevztahuje k hodnotám, ty jsou svou povahou absolutní; relativní je však naše zkušenost, cítění hodnot. Tím lze vysvětlit, proč absolutní hodnota může být prožívána různými subjekty nesterjně nebo může představovat vyšší či naopak nižší hodnotu (Prudký, 2009).

Pro Nakonečného (1993) představuje hodnota určité pojetí žádoucího a chování směřuje k dosažení žádoucího a k vyhnutí se nežádoucímu, k prosazování žádoucího a k eliminaci nežádoucího, přičemž pojetí žádoucího se generalizuje ze subjektivně žádoucího a nežádoucího na obecně žádoucí a nežádoucí, z konkrétních cílů na abstraktní principy.

Průcha, Walterová, Mareš (2001) definují hodnotu v sociálně psychologickém pojetí jako subjektivní ocenění nebo míru důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj.

Hodnotou se podle I. A. Bláhy může stát cokoliv, co vztáhneme nějakým způsobem ke svým potřebám hmotným či duševním, které jsou výrazem naší sebezáchovy, a učiníme to svým cílem. Svět hodnot a norem neexistuje nikde mimo nás (Janák, 2009).

V hovorové mluvě bývá hodnota nejčastěji chápána jako synonymum pojmů cena, význam, důležitost. Dosti často bývá tento termín také používán při souhrnném označování morálního a charakterového profilu člověka (např. žádoucí hodnota člověka). Hodnota neexistuje jako věc sama o sobě, ale vždy vystupuje v určitých sociálních souvislostech. Hodnoty nelze zkoumat a analyzovat odtržené od předmětů, které jsou jejich nositeli. Hodnotou pro člověka není pouze to, co je pro něho subjektivně důležité, co mu subjektivně vyhovuje, ale především to, co mu umožňuje aktivní činnost, co mu dovoluje, aby dosáhl společensky žádoucích výsledků (Velehradský, 1978).

V psychologii jsou hodnoty vymežovány jako předměty postojů, které jsou v životě člověka nejvýznamnější (Dvořáková, 2000). Filozofické hledisko za hodnotu považuje to, co dává světu smysl, a to, co umožňuje člověku základní hodnotovou orientaci ve světě (Vacek, 2008). Z ekonomického hlediska je za hodnotu pokládáno to, co odpovídá nějaké ekonomické nebo společenské nezbytnosti (Velehradský, 1978). Z pedagogického hlediska jsou důležité hodnotové systémy mládeže a vzdělání jako společenská hodnota, tj. významnost, kterou společnost přisuzuje roli vzdělání pro život jedince a pro rozvoj společnosti (Hartl, Hartlová, 2000).

1.2 Vybrané typologie hodnotových orientací

Dělení hodnot a hodnotových orientací do jednotlivých skupin není v současné literatuře zcela jednotné. Stále chybí nejen obecná teorie o hodnotách, ale také ucelenější koncepce dílčích aspektů hodnot a hodnocení. Existuje řada různých klasifikací hodnot. Jednotlivé psychologické školy a názory nabízejí vlastní teorie, systematizace a klasifikace, které si nezdědka konkurují a protirečí. Cakirpaloglu (2004) zdůrazňuje potřebu systematického uspořádání existujících poznatků o hodnotách do obecnějších pojmových celků.

Šimíčková-Čížková (2008) uvádí z množství pojetí hodnot tři rozdílné přístupy:

Franklovo vymezení hodnot související se smyslem života;

Sprangerovu typologii základní hodnotové orientace člověka;

Gordonovo pojetí základních interpersonálních hodnot osobnosti.

1) **V. E. Frankl** považuje za ústřední duševní sílu osobnosti touhu po odhalování a naplňování smyslu života. Uvádí, že život staví před člověka tři kategorie možných hodnot:

- **tvůrčí hodnoty**, které můžeme dosáhnout pouze činností;
- **zážitkové hodnoty** se uskutečňují v prožívání, projevují se v tom, jak přijímáme svět, druhé lidi, krásu lásky, umění, přírodu;
- **postojové hodnoty** jsou prožity tím, jak se člověk staví k omezením svého života, jak se staví k nezměnitelnému osudu, jak ho bere, jak ho nese.

2) **E. Spranger** pojal základní typy hodnotových orientací jako ideální osobnostní vzorce. Osobnost jako celek je možno charakterizovat na základě toho, ke kterému z těchto typů hodnotové orientace směřuje:

- **teoretický typ** se orientuje především na poznání, je to osoba primárně zaměřená na odhalování pravdy; má racionální, kritický a empirický přístup k životu. Je vysoce intelektuální, tíhne ke kariéře nebo filozofii;
- **ekonomický typ** považuje za nejvyšší hodnotu užitečnost; je praktický, má zájem vydělávat peníze a neaplikovatelné znalosti považuje za zbytečné;

- **estetický typ** má nejvyšší hodnotu krásu, tvar a harmonii; posuzuje zážitky z hlediska dokonalosti; život vnímá jako proces impresí, událostí, kdy každá impresie potěší sama o sobě; je často odtržen od reality;
- **sociální typ** má nejvyšší hodnotu lásku lidí; na teoretické, ekonomické a estetické postoje pohlíží jako na chladné a nehumánní; lásku považuje za nejdůležitější aspekt lidských vztahů;
- **politický typ** usiluje o moc, která je jeho dominujícím zájmem; nezbytně nemusí být politikem, ale v jakékoliv oblasti si cení moc a vliv;
- **náboženský typ (ideový)** se orientuje na porozumění světu jako celku; hledá jednotu a vyšší významy v kosmu.

3) **L. V. Gordon** uspořádal systém hodnot ve smyslu základních motivačních vzorů. Vytvořil systém interpersonálních hodnot osobnosti, které ve svém komplexu a hierarchii rozhodují o povaze interakcí daného jedince s druhými lidmi. Gordon vymezil šest kritických interpersonálních hodnot, které ovlivňují jakým způsobem a nakolik se člověk vpravuje do osobních, sociálních, manželských nebo profesionálních vztahů. Jsou to hodnoty:

- **podpora** – touha či přání setkávat se s porozuměním, ohleduplností, povzbuzením; oceňuje a váží si laskavého jednání a shovívavosti;
- **konformita** – sociálně korektní jednání, dodržování uznávaných pravidel jednání a chování, tendence dělat to, co je obecně považováno za správné;
- **uznání** – obdiv, vyhledávání lesku, slávy, dosahování úcty a chvály;
- **nezávislost** – mít právo dělat to, co sám uznám za vhodné, rozhodovat a jednat podle vlastního uvážení;
- **benevolence** – jednat ve prospěch druhých, dělit se s nimi, pomáhat nešťastným, být velkomyslný, štědrý;
- **vůdcovství** – mít druhé lidi na starosti, mít autoritu, vedoucí postavení, moc.

Uvedené interpersonální hodnoty ve vztahu se Sprangerovými typy hodnotových orientací dávají následující kombinace:

- **osobnost teoreticky orientovaná** vykazuje vysokou tendenci k nezávislosti a vůdcovství;
- **osobnost ekonomicky orientovaná** má tendenci být uznávaná;

- **osobnost esteticky orientovaná** vysoce skóruje v tendenci k nezávislosti;
- **osobnost sociálně orientovaná** vykazuje vysoké skóre na škále benevolence;
- **osobnost politicky orientovaná** vykazuje vysokou tendenci k vůdcovství;
- **osobnost nábožensky orientovaná** má vysoké skóre ve škále konformity a benevolence.

Kučerová (1996) klasifikuje hodnoty podle dimenzí, v nichž člověk prožívá sebe i svět:

1) přírodní hodnoty

- **hodnoty vitální, životní** jsou výrazem tendence udržet a prosadit, uchovat a rozvinout život organismu, jedince i druhu; patří sem přírodní podmínky zdraví, zdatnosti, svěžesti, tělesného blaha a uspokojení smyslů;
- **hodnoty sociální** vyplývají z daného vztahu člověka k druhým lidem a k sobě samému; člověk má potřebu asociace, touží po družnosti, vzájemnosti, citové odezvě, chce milovat a být milován; má zároveň potřeby egotické, tendenci uplatnit se, být uznáván, oceňován, mít úspěch; hodnotami jsou tu žádoucí mezilidské vztahy a city; sociální hodnoty spolu s vitálními řadíme k lidské dimenzi přírodní;

2) **civilizační hodnoty** jsou podmínkou i výsledkem společenské organizace, komunikace, výroby a směny a společenského akumulovaného poznání (kolektivní zkušenost, věda); civilizační hodnoty zbavují člověka bezprostřední závislosti na přírodním prostředí, přinášejí mu užitek a komfort, vytvářejí jeho materiální kulturu;

3) **duchovní hodnoty** utváří potřebu hledat podstatu a smysl, zdůvodněný řád lidského života, pravdu, dobro, krásu, svobodnou a uvědomělou lidskost.

Smékal (2002) uvádí typy hodnotových orientací podle W. Sterna. Ten chápe hodnotové orientace jako vysoce zobecnělé motivy. Základní směry těchto orientací pak Stern vymezuje v následujících typech:

- **autotelický** – mající smysl a účel sám v sobě, v Já;
- **heterotelický** – směřující ke zvýznamňování druhých;
- **hypertelický** – směřující k nadosobním cílům, zaměřený na ideály.

Z odlišného směru pohledu formuluje hodnotové typy A. Gellner. Podle něj jsou to kombinace opřené o vztah k náboženskosti. Gellner je shrnuje do podoby „dramatik personae“:

- **relativista** – jeho povrchní ekumenismus nemůže v nikom vzbudit skutečné morální přesvědčení
- **fundamentalista** – jeho asymetrické nároky ve jménu výlučného, žárlivého, údajně monopolistického zjevení ohrožují nejen toleranci, ale i svobodu
- **osvícenský puritán**

Každá z uvedených hodnotových typologií má odlišné východisko a pracuje s odlišným přístupem k hodnotám (Prudký, 2009).

Hodnotové orientace podle J. Kozielského:

- **dionýské hodnoty** – je sem řazena konzumace, komfort, dobré živobytí, luxus, v krajním případě může tato orientace vyústit v egoismus a příživnictví;
- **herkulovské hodnoty** sledují vlastní moc nad druhými, jejich ovládnutí, touhu po vládě, slávě a společenském uznání;
- **apollónské hodnoty** se týkají tvořivosti, poznání světa, rozvoje vědy a umění;
- **prométheovské hodnoty** se vztahují k boji za spravedlnost, proti zlu, bolesti, krutosti, za skupinovou soudržnost;
- **sokratovské hodnoty** zahrnují sebepoznání, porozumění sobě samému a zdokonalení vlastní osobnosti.

Sokratovské hodnoty - jak poznat a změnit sebe - bývají úzce propojeny s apollónskými hodnotami - jak poznat a změnit svět (Šimíčková-Čížková, 2008).

Hartl a Hartlová (2000) třídí hodnoty na:

- **výkonové** – tato skupina hodnot souvisí s podáním výkonu, efektivností, užitností pro jednotlivce nebo skupinu; hodnoty v této oblasti bývají ekonomicky ocenitelné;
- **etické** – tyto hodnoty souvisí s mravními otázkami a mravním rozhodováním;
- **estetické** – estetické hodnoty souvisí s krásou a potřebou krásna.

Všechny tyto kategorie hodnot se mohou vyskytovat jako individuální i jako součást hodnot širšího společenství. Mohou být hodnotami vzhledem k řádu, situaci nebo osobě.

Nakonečný (1993) kategorizuje hodnoty na:

- **biologické** – život, zdraví, pohodlí, požitky;
- **kulturní** – zábava, estetické požitky, práce;
- **duchovní** – poznání, morálka, náboženské, politické a jiné ideje;
- **sociální** – manželství, přátelství, láska a další.

V roce 2009 pak rozlišuje:

- **obecné hodnoty** – např. štěstí, svoboda, moudrost, zdraví, aj;
- **instrumentální hodnoty** - pomocí nich se smysl života a obecné hodnoty naplňují, fungují tedy jako jejich prostředky (např. manželství může tvořit prostředek k dosažení životního štěstí, více specifickou hodnotou pak může být určitý typ manželského partnera).

Rokeach (1973) rozlišuje tři vzájemně se doplňující stránky hodnot ... :

- **kognitivní** – hodnota je poznáním a pochopením žádoucího, člověk ví, jak se správně chovat a o jaké konečné stavy usilovat;
- **afektivní** – člověk prožívá hodnotu emocionálně, je pro nebo proti, souhlasí nebo nesouhlasí
- **behaviorální** – hodnota je intervenující proměnou, která – je-li aktivována – vede člověka k činnosti

... a definuje dva hlavní typy lidských hodnot:

- **terminální či cílové hodnoty** - vztahují se k přesvědčením a pojetím konečných cílů nebo žádoucích cílových stavů existence jedince;
- **instrumentální či zprostředkující hodnoty** - vztahují se na přesvědčení a pojetí těch žádoucích způsobů chování, které vedou k zajištění žádoucích cílových stavů.

Strmiska (1996) upozorňuje na čtyři skupiny charakteristik hodnot:

- jde o **určení významu věcí**, kteréžto závisí jak na objektu hodnocení, tak na subjektu hodnocení a hlediscích, z nichž v hodnocení vychází;

- **jádrem hodnocení je to, co má být**; hodnoty nejsou chtěné věci, ale to, co je žádoucí (od významů, které sami pro sebe schvalujeme, aniž bychom je chtěli zobecňovat, až po obecně sdílený kategorický imperativ);
- hodnoty jsou současně **kritéria**, podle nichž hodnotíme, a současně jsou to **objekty**, které mají hodnotu; aby mohly být jedním i druhým, musejí být přijímány jako platné významy;
- hodnoty jsou **jednou ze složek kultury**; umožňují integraci kultury a také její sepětí se systémem osobnosti a sociálním systémem.

Podle Paulíka (2002) je obsah hodnotové soustavy trojdimenzionální. Zahrnuje vědomí hodnot minulého období, aktuální hodnotovou orientaci a zároveň i určité povědomí hodnot spjatých již potencionálně s obdobím následujícím. Subjektivní hodnota věcí a událostí je záležitostí relativní, nejen z časového hlediska. Postupně si zvykáme na to, co se nám původně zdálo jako úžasné. Poté, co získáme určitou věc, nebo jakmile se stanou výjimečné zážitky a události běžnými, dříve nebo později zevšední. Takový relativně setrvalý stav se může stát určitým výchozím standardem pro příští očekávání, může tvořit počáteční úroveň žádoucích změn směřujících k dalším výjimečným jevům a událostem.

1.3 Historické pozadí současné psychologie hodnot

Historický zájem o hodnoty lze sledovat prostřednictvím analýzy vývoje filozofických myšlenek od antické doby až po současné koncepce (Cakirpaloglu, 2004). Přestože počátek filosofie hodnot klademe až do 19. století, nemůžeme říci, že by se dřívější filosofie problémem hodnot nezabývala (Machulová, 2008). Problematiku hodnot ve spojení s otázkami morálky, dobra nebo krásy řešili již starořeční filozofové. V té době ještě neměli zvláštní termín pro hodnoty, pro vyjádření tohoto obsahu nejčastěji používali pojmy „axia“ (hodnota, důstojný), „ethos“ (zvyk, obyčej) nebo „time“ (hodnocení, ctnění) (Cakirpaloglu, 2004). Tradice kladení otázky po hodnotě sahá až k Platónovi, u nějž nabývá podoby polemik o nejvyšším dobru. Pozdější teoretici dávají hodnotám objektivní charakter a rozdělují je na instrumentální a absolutní hodnoty, což odpovídá scholastickému rozdělení na užitečné dobro a zdokonalující dobro. Za hlavní absolutní hodnoty pokládají pravdu, krásu, smysl, zdraví, odpočinek, hru, morálku a náboženství (Machulová, 2008).

Jak uvádí Walterová (2004), prvním z významných hodnotových modelů byl tedy **model antický** – v oblasti vzdělávací byl významný jeho důraz na heroismus, neoddělitelnost krásy a dobra, vysoká míra intelektuálního sebevědomí, všestranný rozvoj osobnosti, důležitost filozofie, znalost světa a vesmíru, princip demokracie a důraz na kognitivní procesy, správný úsudek, dobré vyjádření a poznání sebe sama.

Dalším hodnotovým systémem byl **systém supranaturalistický** – představoval větší důraz na kontemplaci, identifikaci na základě víry, zjevené pravdy, soucit pro trpící, participativnost a řešení sociálních otázek na základě víry, cesty ctnosti, přesvědčení, že morální zásady založené na ctnostech jsou srozumitelné a pochopitelné i bez nutnosti vysokého vzdělání.

Renesanční model přinesl odklon od kontempace a zdůraznění původních pramenů, důraz kladl na silné individuum a na jeho schopnosti.

Humanistický model přinesl odklon od dogmatismu, zdůraznil jedinečnost lidského života a individuálního prožitku, zakotvenost hodnot v samotné lidskosti

a jejím rozvíjení. Společně s politickými a sociálními procesy docházelo ke zdůrazňování vzdělání a vzdělávání nejen na bázi náboženské, ale i sociální a osobní.

Občanský princip přinesl vnímání člověka jako svobodného občana s jeho právy a povinnostmi a překonal feudální princip stavovských privilegií. Rozvoj národních států s sebou přinesl zvýšený vliv státu na vzdělání a scholarizaci. Pozice, které původně byly v pravomoci církve, přejímal stát. Státní vzdělání začalo usilovat o výchovu řádného občana původně cestou státně-občanského smýšlení, později výchovou k demokratickým principům a zdůrazněním lidských práv. Národní státy akcentovaly vlastenectví a důraz na znalosti vlastní kultury a vlastních tradic jako integrální součásti národní i osobní identity.

První známky uceleného zkoumání hodnot se však ve filozofii objevují až na přelomu 19. a 20. století (Cakirpaloglu, 2004). Hodnota v počátcích vývoje nebyla brána jako filozofická kategorie (Velehradský, 1978).

První, kdo pojem hodnota do filozofie zavedl, je **Hermann Lotze** (1817–1881), německý lékař, přírodovědec a profesor filozofie. Spolu s Franzem Bretanem stál u kolébky nové filozofické disciplíny – axiologie (nauka o hodnotách a hodnocení) (Cakirpaloglu, 2004). Lotze se pokusil vymezit hodnotový fenomén jako součást výlučně lidského světa. Podle Lotzeho neexistuje ani jeden, ani dva světy (přírodní a duchovní), nýbrž světy tři: svět věcí, pravd a hodnot. Hodnoty existují jen v pocitech příjemného (hodnotově kladné pocity) a v pocitech nepříjemného (hodnotově záporné pocity) (Dorotíková, 1998). Lotze přijal učení Kanta o nadčasové podstatě hodnot nezávislých na lidské zkušenosti (hodnotové vědění podmíněné zkušenostně Lotze vylučuje). Hodnoty se praktikují v právu, náboženství, umění, státní správě atd. Jedině duch je schopen rozpoznat a akceptovat hodnoty světa, a pak zažít krásu nebo pochopit podstatu věcí. (Velehradský, 1978). Podle Lotze se tedy hodnoty dotýkají v podstatě veškerého lidského jednání a poznávání. Jeho myšlení je teistické, jako nejvyšší hodnotu uvádí Boha (Popelová, 1962).

Franz Brentano (1838-1917), rakouský filozof a spoluzakladatel nového filozofického oboru axiologie, si kladl otázku, zda existuje mravní pravda, kterou určuje

příroda nezávisle na všech církevních, politických a jiných autoritách; zda existuje přirozený mravní zákon, podle své povahy všeobecně platný a nezvratný v tom smyslu, že platí pro všechny lidi všech míst a všech dob. Brentano dochází k tomu, že takováto pravda existuje. Je třeba stanovit způsob, jak rozhodnout o povaze konkrétních hodnot. Podle Brentana to nelze udělat na základě Kantova kategorického imperativu, protože ten je příliš formální a abstraktní. Brentano se tedy snaží formulovat taková pravidla a principy poznání, jež umožní hodnotovou orientaci v každém jednotlivém případě. Tento důraz na konkrétní hodnocení se opírá o subjektivní stránku každého hodnocení, resp. o úlohu, jakou v hodnocení sehrávají jednotlivé subjekty. Tato role je umožněna tím, co Brentano nazývá citovou evidencí. Evidenci myslí Brentano lásku a nenávist, stejně však můžeme mluvit o libosti či nelibosti. Skutečná láska (nenávist) je zdrojem našeho přesvědčení, proto se evidence hodnocení týká pouze konkrétního aktu hodnocení a není použitelná obecně (Machulová, 2008).

Podrobně jako Lotze rozpracoval problematiku hodnot **Wilhelm Windelband** (1848 – 1915), profesor filozofie v Curychu, Štrasburku a Heidelbergu. Filozofii pokládal za vědu o hodnotách a normách hodnocení v oblasti pravdy, dobra a krásna. Navazoval na Kanta, a sice na jeho etiku, estetiku a filozofii dějin. V duchu Lotzeho odděloval svět skutečnosti (to, co existuje) od světa hodnot (to, co má být) (Velehradský, 1978). W. Windelband je znám především jako autor klasifikace věd na obory nomothetické, které usilují o obecné poznání objektivních abstraktních zákonitostí (přírodní vědy) a obory idiografické, v nichž se uplatňují hlediska a metody konkrétní, individuální, osobní (historické a duchovní vědy). Windelband byl zakladatelem tzv. novokantovské školy bádenské (Kučerová, 1996).

Windelbandův žák, **Heinrich Rickert** (1863-1936), patřil k předním představitelům novokantovství v tzv. škole bádenské. V dějinách společnosti podle něho neexistují objektivní zákonitosti, protože všechny události jsou zde individualizovány (Velehradský, 1978). Založil svou vlastní filosofii hodnot na protikladu přírody a kultury. Kultura je prosycena hodnotami, vzpíná se k nim, uskutečňuje je. Natura je bez hodnot. Hodnoty mravní, umělecké, náboženské, vědecké, mají objektivní platnost, na nás nezávislou, nelze je odvozovat od toho, co jest. Ideální kultura je nejvyšším cílem, soustava hodnot vnáší jasno do otázek po smyslu života (Kučerová, 1996).

Lotze, Windelband a Rickert svým učením o hodnotách představují zakladatele zvláštní filozofické disciplíny – axiologie (Velehradský, 1978).

Pro psychologické pojetí hodnot má význam zejména **Eduard Spranger** (1883-1963), který se snaží odtrhnout psychologii od fyzického světa. Vytváří strukturální „duchovědnou psychologii“. Formuluje šest hlavních životních či hodnotových typů: teoretický, ekonomický, estetický, sociální, mocenský a náboženský.

Systém hodnot a jejich třídění se pokusil vypracovat profesor psychologie **Hugo Münsterberg** (1863-1916). Rozlišuje psychické od fyzického. Psychické je to, co je dostupné zkušenosti jednoho subjektu. Fyzické je to, co je dostupné zkušenosti několika subjektů. Vedle důrazu na praktické poslání filosofie je u něho patrná i snaha stanovit obecné základy (principy) filosofie hodnot (Dorotíková, 1998).

Axiologickou problematiku řeší také fenomenologie. Do tohoto směru patří zejména **Max Scheler** (1874-1928). Tento filosof, sociolog a psycholog patří ke stěžejním představitelům tzv. hodnotového absolutismu. Jeho teorie poznání vyúsťuje do teorie hodnot. Hodnota je nezávislá na lidské činnosti, je ideální, absolutní a apriorní. Hodnoty dělí na smyslové, vitální, duševní a náboženské (Machulová, 2008).

Myslitelem, který uzavřel zásadní proměnu dějin hodnot, byl **Friedrich Nietzsche** (1844-1900). Nepropadl osvícenskému předsudku, že hodnoty jsou něco subjektivního. Problém hodnot vykrytalizoval v Nietzscheho trojím boji, boji proti tradiční morálce, ontologii a křesťanství. Nietzsche dokončil proměnu dějin hodnot, dokončil proměnu ideje v ideál (Pelcová, 1997).

Hodnotové modely vytvářejí součást evropské kulturní a vzdělávací tradice. Každý z modelů představoval určité hodnotové paradigma, které vytvořilo hodnoty tak trvalého rázu, že docházelo v průběhu dějin k jejich revokaci a vzájemnému ovlivňování napříč sociálním, geografickým i národním spektrem. Tyto hodnoty byly shledány natolik nosné, že je bylo nutno předat následujícím generacím jako to nejlepší, co bylo možno sdělit (Velehradský, 1978).

Byla období, kdy zájem o axiologii (teorie hodnot) neobyčejně vzrůstal (např. koncem 19. století nebo po první světové válce), tedy v období vzrůstajícího vědomí krize hodnot. Tato období však byla záhy vystřídána úpadkem zájmu či skoro zapomenutím problému hodnot. Zřejmě teorie hodnot nenaplňovala ty naděje, které do ní byly vkládány (Špůr, 1997).

Rehabilitace problematiky hodnot se ve filosofii 60. let po létech nekompromisního odmítání setkala nakrátko s jistým ohlasem. Normalizace však obnovila stav, kdy silná slova nekritického sebezbožnění režimu, falešné poklonkování a předstíraná úcta k neomylnosti vůdců nahradila opět poctivý zápas o nové poznání (Kučerová, 1996). Dvacáté století je pak hluboce poznamenáno požadavkem „přehodnocení všech hodnot“, požadavkem, který vyjadřuje celou duchovní situaci doby až po současné desetiletí (Blažková, 1997).

V **současnosti** v oblasti hodnot došlo k přesunu k ekonomickým trendům. Ekonomická terminologie ovlivňuje vzdělávací systémy, hlavními hodnotami se stávají efektivnost a přidaná hodnota. V hodnotové oblasti jsou propagovány pluralita, autonomie, sebedůvěra, nezávislost, vlastní hodnoty jsou zdůrazňovány na úkor hodnot obecných. Jsou používány termíny jako lidské zdroje, úspěšnost, efektivita, tvořivost, zaměstnatelnost aj. Hrozí ztotožnění hodnot s hodnotami ekonomickými a takovými, které mohou přinášet určitý prospěch individu nebo skupině. Hodnotová problematika se orientuje na samostatně výdělečné individuum, které je nezávislé na státu, je zdůrazňována svoboda volby a rozhodnutí a uplatnitelnost znalostí. Všechny tyto principy nacházíme jako součásti evropské kultury, hodnot a vzdělávání a jako specifickou součást evropského kulturně-historického vývoje a evropské identity (Walterová, 2004).

1.4 Hodnotový systém a jeho utváření

Každý člověk má svůj systém hodnot, jímž se ve svém jednání a uvažování řídí. Není podstatné, zda si svůj hodnotový žebříček uvědomuje, nebo zda jedná spíše intuitivně. Když lidé dostanou otázku týkající se hodnot, mívají problém formulovat, co vlastně v životě za hodnotu uznávají. Porovnáme-li však vzorce chování nějakého člověka, ukazuje se, že zpravidla odpovídají určitému schématu jeho hodnot. Čím je hodnotový systém ucelenější a čím více se pojí s celkovou osobností jedince, tím větší vliv může mít na jeho chování (Vacek, 2008).

Od svého narození žije člověk v určitých sociálních podmínkách, které na něho působí. V těchto podmínkách se utváří a rozvíjí jako lidská osobnost. Na počátku ontogenetického vývoje má na člověka vliv především rodina, rodiče jsou prvními identifikačními modely (Velehradský, 1978). K integraci hodnot dochází již od nejútlejšího věku, dítě se od svých prvních dnů setkává s výsledky kulturní činnosti lidí jako s vnějšími strukturami dění, k nimž musí vztahovat svou činnost, své chování. Na základě hlubokých citových vztahů mezi dítětem a nejbližšími lidmi jeho okolí se postupně vnější prostředí transformuje do prožitkové sféry dítěte. Záleží na tom, jakými kulturními hodnotami je prostoupeno prostředí, v němž dítě vyrůstá, jaké bohatství kultury ho obklopuje a poskytuje mu příležitost ke komunikování a niternému přijetí. I když má jedinec určitou geneticky naprogramovanou disponovanost pro přijetí těch nebo oněch hodnot, vývoj jeho osobnosti záleží převážně na těchto prvotních činitelích kulturních hodnot. Četné výzkumy v biologii, fyziologii nebo psychologii ukazují zásadní důležitost raných vývojových fází pro celý další život jedince (Prudký, 2009).

Další důležitou úlohu při utváření hodnotového vědomí dítěte hrají procesy identifikace (ztotožnění jedince s představiteli kultury v tom smyslu, že dítě napodobuje a opakuje ve svém životě postoje, způsoby chování a ideály určitých vzorů). Princip nápodoby je dominantní princip výchovy dětského věku. Je hluboce zakotvený v pudové, instinktivní sféře rozvíjejícího se lidského jedince. Je proto možno diskutovat, zda je nebo není vhodné předvádět dětem v televizi hrubost, brutalitu, násilí apod. (Kučerová, 1996).

Čím je dítě starší, tím se jeho sociální zorné pole a zkušenost více rozšiřuje. Význam pro něj nabývají další reálné i fiktivní vzory pro nápodobu a identifikaci. Avšak primárně prostřednictvím rodiny přijímá člověk působení širších sociálně ekonomických podmínek daných společností (Velehradský, 1978).

Při osvojování společenského hodnotového systému není dítě a mladý jedinec pasivní, ale působí v tomto procesu jako aktivní subjekt. Hodnotový systém společnosti je strukturovaný a jedinec přejímá v závislosti na svém sociálním poli a individuální osobnosti do svého individuálního hodnotového systému jen část ze společenských hodnot. Také význam – preference hodnot a celková hodnotová orientace – se od jedince k jedinci odlišuje. A protože hodnotový systém není něco nezávislého na lidech, souhrn těchto individuálních hodnotových modifikací proměňuje aktuální hodnotový systém společnosti. Osvojování společenského hodnotového systému jedincem má tak dvě stránky. Na jedné straně jde o individuální proces – individualizaci hodnotového systému, na druhé straně jde o společenský proces – dynamizaci společenského hodnotového systému (Sak, 2000).

Na utváření hodnotového systému jedince však působí i hodnoty, které jsou za jednáním dospělých, i když jednajících dospělý se o tento vliv vědomě nesnaží, anebo si často dokonce tento vliv na dospívajícího nepřeje. Nezáměrný, necílený přenos hodnot je funkcionální působení. Z každodennosti společnosti a jednání dospělých dítě nebo dospívající jedinec abstrahuje hodnoty, jejichž objektivizací je způsob jednání sledovaného subjektu. Funkcionální působení má často silnější vliv na stavbu hodnotového systému než záměrné výchovné působení rodiče či učitele. To je dáno tím, že dospívající nechce být vychováván a mentorován. Přenos hodnot rodičů na děti proto probíhá v každodenním jednání, při řešení problémů a zvláště v náročných a krizových situacích (Sak, 2000). Může však nastat i situace, kdy rodiče chtějí svým dětem předat to, o čem se během vlastního života přesvědčili, že je pro ně užitečné. To se však může dostávat do rozporu s hodnotami dítěte nebo dospívajícího jedince či jeho vrstevníků. Navíc může být usilování o naplnění rodiči požadovaných hodnot namáhavé, takže se děti snaží takové námaze vyhnout. Dochází k rozporům a konfliktům hodnot a norem chování (Prudký, 2004).

Při výchově dospívajících jsou ve výhodě hodnoty, které „prostě jsou“, aniž by je vychovatel výslovně doporučoval. Hodnoty estetická a umění, různých mimořádných výkonů, proslulost některých osobností, vědců, umělců, sportovců, ale bohužel i jiných pochybných veličin, nejsou pocíťovány jako vnější nátlak. Naopak, jsou svobodně – právem i neprávem voleny, obdivovány a napodobovány (Kučerová, 1996).

V období 15-18 let má pro jedince - vzhledem ke zvýšené potřebě sociálních kontaktů a erotickým potřebám - mimořádný význam parta vrstevníků. V této době se může parta stát v jeho sociálním poli dominantním prvkem s důsledky pro jeho hodnotový systém. V tomto období zvýšené citlivosti může nezralý jedinec přebírat hodnoty party nezralých jedinců. Pak může docházet k radikální změně v chování a postojích jedince, za nimiž je parta a její hodnotový systém (Sak, 2000).

Avšak právě mladá generace je nositelem dynamiky a reprodukce hodnotového systému společnosti. Mládež přejímá z hodnotového systému především to, co má reprodukční charakter, co je ve společnosti živé, co má oporu v sociálních subsystémech. Tímto způsobem dochází k reprodukci a inovaci hodnotového systému společnosti takovým směrem, aby odpovídal měnícím se podmínkám a stavu společnosti i jejímu postavení v mezinárodním společenství. Poznání hodnotových orientací mládeže je proto významné nejen pro poznání samotné mládeže, ale i pro poznání stavu a vývoje společnosti (Sak, 2000). Hodnoty, které jsou součástí obsahu společenského vědomí, vyjadřují to, co určitá společnost uznává a přijímá jako závažné, významné, žádoucí, společensky prospěšné, co vyjadřuje její cíle (Velehradský, 1978).

Během svého života pak prochází člověk různými sociálními skupinami. Současně přijímá působení podmínek společnosti i prostřednictvím tisku, literatury, kulturních prostředků společnosti, rozhlasu, divadla, filmu, televize apod. Žije tedy vždy ve zcela konkrétních sociálních podmínkách, v konkrétních sociálních skupinách. Znamená to, že názory, postoje a hodnoty člověka jsou vždy odrazem konkrétních sociálních podmínek, které se vytvářejí na základě určitých forem společenského bytí. Aktivní interakce osobnosti a sociálního prostředí je jedním ze základních faktorů jejího utváření (Velehradský, 1978).

Základní a rozhodující podmínkou existence člověka je determinace. Člověk, který existuje zcela izolovaně, odděleně od společnosti, a to od narození, nemůže a nedosáhne znaků a charakteristik, kterými se vyznačuje člověk žijící ve společenských podmínkách. Vlastnosti každého jedince v podstatě odpovídají charakteru společnosti, v níž žije. Člověk feudální společnosti se kvalitativně lišil od člověka dnešního. Stejně tak se dnes příslušníci zaostalých afrických kmenů významně odlišují od jedinců žijících ve vyspělých kulturních centrech civilizovaného světa (Velehradský, 1978). V historii civilizace a konkrétní společnosti se vytvořil základ hodnotového systému jako zobecněná civilizační a společenská zkušenost s vlastní dynamikou a zákonitostmi této dynamiky, které umožňují modifikaci základního hodnotového systému. K modifikaci hodnotového systému společnosti dochází na základě změněných společenských podmínek, a to jak materiálních, tak i duchovních (Sak, 2000). Hodnoty jsou výsledkem dlouhodobých a komplikovaných procesů výběru z nabídky a přijímání za své, zahnízdují se ve společnosti složitě, a když jsou přijaty, mají tendenci co nejvíce uchovávat daný stav. Na druhé straně jsou ale hodnoty vždy historickou kategorií, protože jsou jedním z nejdůležitějších prvků kultury dané společnosti. Jsou předmětem učení – v procesu socializace se učíme nabízeným hodnotám a normám chování (Prudký, 2004).

Každý výchovně vzdělávací systém si vždy klade za cíl předat určité hodnoty a hodnotový systém dospívající generaci. V některých společenstvích se však do popředí dostaly hodnoty, které byly v rozporu s obecnými ideály humanity (ideologické doktríny o nadřazenosti jedné rasy nad druhou, o třídní nesnášenlivosti, teorie označující za správné pouze jedno „vědecké“ učení či „pravé“ náboženství, ideologie popírající svobodu vyznání a trestající zradu „víry“ vězením, nebo dokonce smrtí). Stanou-li se takovéto myšlenky oficiální politikou země či státu, lze hovořit o deformaci hodnotového působení na celou společnost s mnohdy dalekosáhlými důsledky pro několik generací. Za příklad může sloužit sovětský pokus vybudovat komunistickou společnost, s nímž má Česká republika rovněž dlouholetou nedobrou zkušenost. Z naší i světové historie známe řadu deformovaných hodnotových modelů. Druhým extrémem je rezignace na předávání hodnot, respektive jejich relativizace, např. ve jménu jakési pseudosvobody jedince. K takové krajnosti se přibližuje doba

postmoderny, výrazně orientovaná na bezbřehou a ničím neomezovanou svobodu (Vacek, 2008).

1.5 Výchova k hodnotám

V oblasti výchovy postupně přibývá odborníků, kteří se domnívají, že je třeba včas, systematicky a účinněji než dosud spoluutvářet hodnotové struktury dětí a mládeže v rámci edukačního procesu. Tento názor se v širším měřítku objevil poměrně nedávno – na počátku 60. let minulého století. Mezi první autory, kteří se problematice utváření hodnot věnovali, patřil Kluckhohn, Rogers a Rokeach.

V české pedagogice zřetelně pojmenovaná „výchova k hodnotám“ jako speciální oblast nemá tradici. O hodnotách a jejich rozvoji se nejvíce mluví v rámci etické a estetické výchovy, stále více se žáci s tímto tématem setkávají v souvislosti s výchovou občanskou, výchovou k demokracii, multikulturní výchovou a apod. (Vacek, 2008). Průcha (2006) doplňuje, že v oblasti hodnot multikulturní výchova pomáhá vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám; napomáhá uvědomovat si vlastní identitu; učí vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení, nikoli jako zdroj konfliktu; pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové, náboženské a jiné netolerance s principy života demokratické společnosti; vede k angažovanosti při potírání projevů netolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu; učí aktivně se spolupodílet na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám aj. Dále Průcha (2004) uvádí, že systém hodnot je spjat se společenskými skupinami, etniky a národy, není tedy vlastností pouze jednotlivců. V zahraničí se výchova k hodnotám („values education“) vyskytuje samostatně, i tam se ale velmi často prolíná s problematikou morálního vývoje a mravní výchovy a s výchovou charakteru (Vacek, 2008).

Rozumět hodnotám, umět se mezi nimi orientovat, posoudit kvalitu platných či prosazovaných, eventuálně nově koncipovaných hodnotových systémů – této schopnosti se musí člověk učit stejně, jako se musí učit číst a psát. I když pěstování vztahu k hodnotám a neustálá kritická sebereflexe našich hodnocení je záležitostí celoživotní, škola hraje v tomto procesu zvlášť významnou roli. Na ní záleží, zda si dítě nebo dospívající člověk budou svou cestu k hodnotám hledat osamoceně nebo s porozuměním svého okolí (Dorotíková, 1997).

Hodnotová koncepce výchovy a vzdělávání by měla být realizována uvědoměle a měla by být zaměřena na rozvíjení svobody jedince a jeho odpovědného a aktivního přístupu k životu. Základní otázkou je, zda-li má být škola hodnotově neutrální, či má hodnoty zprostředkovávat. A pokud ano, pak které. Mnohdy dochází k tomu, že se tato otázka ani neklade – předpokládá se, že škola má hodnoty zprostředkovat a hovoří se přímo o hodnotové výchově a výchově k evropanství. Škola může být těžko hodnotově zcela neutrální již z toho důvodu, že zprostředkovává informace a ty mají pro každého žáka nějaký význam. Škola i vzdělání se pak stávají hodnotou. Vzdělání působí nejen jako určitý stav dané kultury a jednotlivce, ale i jako prostředí, ve kterém se hodnoty komunikují.

Podle Walterové (2004) lze v hodnotové výchově v různých obměnách vysledovat dva póly - stránku kognitivní (poznávací) a stránku postojovou (osobní prožitek, zážitek, zkušenost). Neoddělitelnost stránky kognitivní a postojové lze nalézt téměř ve všech dokumentech vzdělávací politiky i v dokumentech kutikulárních.

Také Vacek (2008) uvádí dvě podoby výchovy k hodnotám – přímou a nepřímou. K určitým hodnotám mohou být žáci vedeni nepřímou, aniž o konkrétní hodnotě jako o takové padne slovo. Dobře organizovaná výuka ve škole vede bez ohledu na obsah učiva k odpovědnosti, vytrvalosti, respektu a toleranci. Ale výchova k hodnotám může nabýt i specifickou podobu, kdy jsou předmětem výuky hodnoty samy. Ukazuje se, že právě tento specifický či přímý způsob rozvoje hodnotových struktur žáků v našich školách prakticky chybí. Přitažlivé a žáky plně oslovující zkoumání a analyzování takových hodnot, jako je svoboda, čestnost, soucit aj. může být pro život mnohem přínosnější než obsahy tradičních předmětů.

Při vnímání hodnot nejde jen o nalezení vztahu k hodnotám, jež jsou považovány za pozitivní, ale také k hodnotám negativním. Nesmí nás mýlit, že za hodnoty se zpravidla považuje jen to, co lze označit jako kladné, kdežto záporné hodnoty jsou ztotožňovány s nehodnotami. Motivací jednání může být stejně dobře úsilí realizovat či osvojit si kladné hodnoty, jako úsilí zabránit realizaci či šíření hodnot, které považujeme za negativní. Zejména děti potřebují mít vyhraněné představy o tom, co je dobré a co je špatné (Dorotíková, 1997).

Škola je však pouze jedním z činitelů, který působí na utváření subjektivních hodnotových přístupů dítěte a mladého člověka. Další vlivy představuje rodina, skupina vrstevníků a přátel, osobní vzory, sociokulturní prostředí, stávající společenské poměry a s nimi spojená politická praxe, média a intra a intergenerační přenos. Eyerovi (2000) uvádí, že to, co se děti naučí doma, ať pozitivního nebo negativního, má na ně daleko hlubší vliv, než cokoli, co se mohou naučit ve škole nebo v kterékoli jiné instituci. Jako jeden z důvodů jmenují nejméně šestiletý náskok rodičů před školou.

Chce-li se člověk na hodnotovou výchovu zaměřit, musí vědět, ke kterým hodnotám chce mládež vést. Demokratické společenské systémy staví na tzv. tradičních, obecně lidských hodnotách, které jsou základem vývoje lidské civilizace od jejích prvopočátků. K nim se řadí principy dobra, krásy, rovnosti, svobody myšlení a jednání, respektu a tolerance, solidarity vůči slabším a znevýhodněným, práva na důstojný život a jeho ochranu atd. Avšak obecné principy, na nichž jsou vybudovány základy evropské a světové civilizace, se „učí“ nesnadno. Proto jsou v modelech výchovy k hodnotám uvedené principy transformovány do řady vlastností či kvalit osobností, které lze v procesu výchovy a vzdělávání konkrétním působením rozvíjet. V tomto smyslu se u různých autorů nejčastěji objevuje respekt, odpovědnost, spolehlivost, spravedlnost, soucit, laskavost, odvaha, čestnost, tolerance aj. (Vacek, 2008).

Walterová (2004) uvádí, že zatímco škola na jedné straně zápasí s hodnotami jako požadavky „shora“, je zároveň vystavena hodnotovým prekonceptům, které si děti přinášejí z rodin, a hodnotám, které rodiče zastávají přímo v kontaktu se školou. Tyto hodnoty jsou sociálně závislé. Nižší vrstvy vedou své děti více ke konformitě a schopnosti se bránit. Děti jsou častěji vedeny k fyzické zdatnosti a perspektivy v oblasti cílů a hodnot jsou spíše krátkodobé. Střední vrstvy představují pro školu optimální vrstvu společnosti. Jsou přesvědčeny, že škola má pozitivní vliv na budoucí životní dráhu jejich dítěte, mezi uznávanými hodnotami se objevuje slušnost, vzdělání, dlouhodobější přístupy a kulturní hodnoty. Vyšší vrstvy více inklinují k individuálnímu vzdělávání, škole na míru a v oblasti hodnot k preferenci hédonismu. Rozšiřování propasti mezi bohatými a chudými má negativní dopad na hodnotový vývoj ve společnosti, protože mizí tradiční nositelka hodnot, střední třída. Způsob, jakým učitelé nebo škola pracují s hodnotami, je poměrně málo dokladován. Zatímco existuje

poměrně mnoho tvrzení, která vyjadřují to, čím by škola nebo učitel měli být, nálezy o hodnotové praxi školy v reálném prostředí jsou značně kusé.

Walterová se dále zabývala otázkou společných evropských hodnot ve vzdělávání. To, že se jedná převážně o hodnoty evropské, je dáno historickým a politickým vývojem, kulturním kontextem a geografickou situací. V evropské tradici existuje předpoklad, že hodnocení subjektu předpokládá svobodnou volbu. Tato svobodná volba hraje velmi důležitou úlohu v hodnotovém rozhodování, řešení mravních dilemat, pojetí vzdělávání a náhledu na možnost a odpovědnost subjektu za takovou volbu. Evropské hodnoty představují systém regulativů existence evropské civilizace a mají vysokou míru vztahu k chápání vzdělání, vzdělanosti školy i ideálního obrazu vychovávaného. Základ tvoří hodnoty, které Evropu spojují. Přitom pro Evropu je charakteristická kulturní rozmanitost. Evropské hodnoty jsou založeny na racionálním poznání, svobodě, humanismu a uznávání lidských práv. Jsou ohroženy tzv. konzumní kulturou, šířenou médii a dalšími atributy globální krize civilizace, v níž došlo k rozštěpení materiálních a duchovních hodnot. Proto by mělo být téma zodpovědnosti a hledání kulturní identity lidí, skupin a národů žijících v evropském prostředí naléhavou výzvou 21. století. Kučerová (1996) k tomu uvádí, že hodnotovou výchovu, výchovu hodnotami a k hodnotám, bychom měli přijmout jako program rozvoje osobnosti, v pevném přesvědčení, že kulturní hodnoty, nejcennější dědictví, které člověk na své cestě dějinami po tisíciletí nese a chrání, není možno ponechat živelnosti, náhodě nebo metodám, které odpuzují a znechucují.

1.6 Hodnoty a kurikulární dokumenty

Státy nebo nadnárodní instituce formulují své cíle vzdělávání, a tím i politiku vzdělávání. Legitimita takového působení je čerpána z toho, že uvedené cíle jsou v souladu s právem a mají podporu větší části společnosti nebo podporu mezinárodní instituce, která představuje autoritu a o níž je známo, že působí pro globální a ne úzce skupinové nebo politické cíle Walterová (2004). Vacek (2008) uvádí, že hodnoty budou stále více zdůrazňovány nejen jako součást jiných obsahů učiva, ale i jako cílové výchovné kategorie. Úspěšné hodnotové zaměření výchovy je pak podmíněno nejen systematickým a promyšleným přístupem, ale i používáním přitažlivých forem výchovně vzdělávací práce, které oslovují celou osobnost vychovávaného.

Při snaze najít odpověď na otázky týkající se hodnot se nesmí opomenout dokumenty vzdělávací politiky a dokumenty kurikulární. Pokud tyto materiály o hodnotách hovoří, činí tak podle svého charakteru na úrovni nezávazného deklarování či považují tuto roli školy za samozřejmou, nebo školu k transmisi hodnot zavazují. K prvním patří dokumenty vzdělávací politiky obecně, k druhým dokumenty kurikulární.

Dokumenty vzdělávací politiky

Dokumenty české vzdělávací politiky zdůrazňují čtyři pilíře evropského vzdělávání: učit se poznávat, jednat, žít společně, být. Roli školy jako zprostředkovatelky hodnot pak deklaruje: Bílá kniha EU, Učení je skryté bohatství, České vzdělávání a Evropa a Dlouhodobý záměr. Zpravidla se zde hovoří o předávání společných hodnot a tradic a kulturního dědictví. V rovině konstatování, že škola hodnoty předává, se pohybuje Bílá kniha ČR. Dokumenty přitom připomínají ostatní vlivy působící na formování hodnotové orientace dítěte.

České vzdělání a Evropa a Bílá kniha ČR zdůrazňují výchovnou roli školy. V návaznosti na dokument České vzdělání a Evropa zdůrazňuje Bílá kniha ČR v podstatě tytéž hodnoty a přisuzuje škole tutéž roli a tytéž funkce ve výchovném působení. Vzdělání musí být *„prioritou sociálně ekonomického rozvoje České republiky, protože rozhodujícím způsobem ovlivňuje lidský a sociální kapitál*

společnosti, hodnotovou orientaci lidí i kvalitu jejich každodenního života“ (Bílá kniha, 2001). Dlouhodobý záměr škoie roli zprostředkovatelky hodnot jednoznačně přiznává, dokonce hovoří o změně priorit, vytváření postojů, získávání dovedností a získávání znalostí. Na obecné úrovni navrhuje způsoby, kterými by to měla škola dělat. Klade důraz na nezbytnost změny nejen obsahu vzdělávání, metod a forem výuky, ale i klimatu a prostředí školy, důraz klade na výchovnou funkci školy a na utváření školní komunity jako modelu demokratické společnosti. Zdůrazňuje nutnost motivace k celoživotnímu učení.

Kurikulární dokumenty

Všechny vzdělávací programy pro základní vzdělávání zdůrazňují roli školy v transmissi hodnot. Hovoří o formování postojů a dovedností prostřednictvím rozvoje tzv. klíčových kompetencí. Funkce školy jako zprostředkovatelky hodnot tak prostupuje celým vzdělávacím programem. Tento program zdůrazňuje roli školy v procesu socializace dítěte a také význam edukačního prostředí. Škoie jako edukačnímu prostředí dítěte je věnována velká pozornost.

Formativní funkce vzdělávání je vyjádřena v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělání (RVP ZV) ve formulování pojetí a cílů základního vzdělávání, v charakteristice klíčových kompetencí a v některých vzdělávacích oblastech (zvl. Člověk a společnost, Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a jeho svět). Za klíčové kompetence jsou na úrovni základního vzdělávání považovány kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní. Výrazně formativní charakter mají průřezová témata, která tvoří nedílnou součást vzdělávání.

Hovoříme-li o hodnotách, máme na mysli také hodnoty evropské, ač nejsou jako takové explicitně označovány. Jde také o specifické uchopování problematiky obecných hodnot v evropském měřítku. Nejvíce společných evropských hodnot můžeme nalézt v dokumentu České vzdělání a Evropa, méně v Bílé knize, nejméně v Bílé knize ČR. Všechny tyto dokumenty současně zdůrazňují nezbytnost implementace evropské dimenze do vyučování.

Jako společné evropské hodnoty mohou být v daných dokumentech identifikovány demokracie, demokratické občanství, lidská práva, tolerance, úcta k lidským hodnotám, vzájemné porozumění, otevřená multikulturní a demokratická evropská společnost, občanská společnost, společné evropské historické kořeny, vědomí evropské sounáležitosti, úcta k ostatním národům, vlastní národní identita a tradice, kulturní rozvoj, společná evropská kultura. Vedle těchto tradičních hodnot se objevují i nové, historicky nejmladší: znalost jazyků, „čtyři svobody“ (volný pohyb zboží, volný pohyb osob /pracovních sil/, volný pohyb služeb a volný pohyb kapitálu).

Dokumenty Učení je skryté bohatství, Bílá kniha ČR a Dlouhodobý záměr uvádějí jako univerzální lidskou hodnotu vzdělání, dokument Dlouhodobý záměr pak ještě uvádí informační a občanskou gramotnost. V dokumentu Učení je skryté bohatství se hovoří o hodnotách „kultura a duchovní hodnoty“ převážně obecně, konkrétně jsou pak uvedeny např. tolerance a humanismus, ne však jako hodnoty typicky evropské.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělání (RVP ZV) se výchova k hodnotám objevuje mezi cíli základního vzdělání a částečně také v bližší charakteristice klíčových kompetencí. Výslovně se o „*utváření pozitivního hodnotového systému opřeného o historickou zkušenost*“ hovoří v tzv. cílovém zaměření vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Vzdělávací oblast Umění a kultura zdůrazňuje posilování tolerantního „*přístupu k různorodým kulturním hodnotám současnosti a minulosti i kulturním projevům a potřebám různorodých skupin, národů a národností*“.

V současné době sílí několik trendů, které mají na školu vliv:

- 1) Trendy ekonomizující
- 2) trendy globalizace nejen po stránce ekonomické, ale i myšlenkové (multikulturalita a postmoderna)
- 3) trend působení lidských a občanských práv na světové úrovni

Pokud se zaměříme na hodnoty, které jsou v oblasti školských politik demokratických zemí málokdy zpochybňovány, získáme přibližně tuto skupinu hodnot:

- 1) parlamentní pluralitní demokracie;
- 2) tolerance;

3) lidská práva (Walterová, 2004).

Nejzřetelněji se výchova k hodnotám objevuje v rámci tzv. průřezových témat, tedy nikoliv již jako vedlejší produkt výuky obsahu jednotlivých předmětů, ale jako vlastní téma (byť „výchova k hodnotám“ zde výslovně uvedena není). Týká se to následujících očekávaných výstupů průřezových témat:

- **osobnostní a sociální výchova** - vede žáky k tomu, aby si uvědomovali hodnotu spolupráce a pomoci, hodnotu různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů, přispívá k uvědomování mravních rozměrů různých způsobů lidského chování;
- **výchova demokratického občana** – přispívá k utváření hodnot, jako je spravedlnost, svoboda, solidarita, tolerance a odpovědnost, motivuje k ohleduplnosti a ochotě pomáhat slabší;
- **výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech** – utváří pozitivní postoje k jinakosti a kulturní rozmanitosti, podporuje vztah k tradičním evropským hodnotám;
- **environmentální výchova** – přispívá k utváření zdravého životního stylu a k vnímání estetických hodnot prostředí, vede k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě.
- **multikulturní výchova** – podněcuje a koriguje jednání a hodnotový systém žáků, učí je vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení, vede k angažování při potírání projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu (Vacek, 2008).

Průcha (2006) uvádí v rámci multikulturní výchovy dva cíle:

- 1) utváření vztahů porozumění a sounáležitosti na základě poskytování informací o všech menšinách, zejména romské, židovské a německé, o jejich osudech a kultuře;
- 2) usilování o život bez konfliktů a negativních postojů ve společenství různých národů, jazyků, menšin a kultur prostřednictvím výchovy k partnerství, spolupráce a solidarity; dále pak schopnost respektovat i značné odlišnosti mezi lidmi a kulturami dnešního světa.

Společnost se v současnosti pohybuje v hodnotách spotřebního hédonismu, což školu staví do rozporuplné role. Svým posláním se cítí škola povinována vést

nastupující generaci v ohleduplnosti a neplýtvání, na druhé straně je tato generace vystavena reklamě, kde je možnost žít na úvěr chápána jako pozitivní hodnota. Tím vzniká dvojmorálka. Další takovou hodnotou je např. hodnota věrnosti (Prudký, 2009).

2 Praktická část

2.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je komparace hodnotové orientace vysokoškolských studentů v souvislosti se zaměřením studia a následná analýza získaných dat na základě uvedených sociodemografických údajů (pohlaví, škola, forma studia, rodinný stav, věk).

2.2 Výzkumná otázka

„Liší se hodnotový systém vysokoškoláků v souvislosti se zaměřením studia?“

Předpokladem pro stanovení výzkumné otázky, tj. předpokladu existence odlišnosti hodnot mezi studenty Pedagogické fakulty (PF) a Zdravotně sociální fakulty (ZSF) Jihočeské univerzity (JU) v Českých Budějovicích, byla rozdílnost zaměření jednotlivých fakult z hlediska konečného působení na cílovou skupinu.

Hlavním úkolem Pedagogické fakulty je příprava a výchova učitelů pro 1. a 2. stupeň základní školy a pro střední školy. Pedagogická fakulta JU vychovává odborníky v oborech **se zaměřením na vzdělávání**.

Hlavním cílem Zdravotně sociální fakulty je uplatňování včasného, plynulého a koordinovaného postupu sledujícího možnost optimálního a racionálního začleňování lidí postižených zdravotními handicapy bez rozdílu věku do všech pro ně obvyklých a příhodných aktivit. Studijní obory jsou zaměřeny na prevenci, biopsychosociální rehabilitaci a holistický přístup u všech věkových skupin, s konečným cílem zvyšovat jejich kvalitu života. Zdravotně sociální fakulta JU je **zaměřena na přípravu budoucích zdravotě sociálních pracovníků**.

2.3 Charakteristika výzkumného souboru

Základní výzkumný soubor tvořilo 102 respondentů. Cílovou skupinou byli studenti Pedagogické fakulty a Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, a to jak v prezenční, tak v kombinované formě. Obě fakulty byly rovnoměrně zastoupeny v počtu respondentů, a to shodným počtem 51. Věkové rozmezí respondentů se pohybovalo mezi 19-50 lety, z hlediska rodinného stavu byly zastoupeny obě dvě kategorie, tzn. respondenti svobodní i respondenti ženatí/vdané.

2.4 Metodika

Pro získání potřebných dat jsem zvolila kvantitativní výzkum. Použila jsem metodu dotazování formou dotazníkové techniky. Dotazník tvořilo celkem pět okruhů otázek, v každé otázce přiřazoval respondent konkrétní hodnotě číslo dle své preference, přičemž nejnižší číslo (1) označovalo nejdůležitější preferenci. První část dotazníku byla vytvořena modifikací dotazníků využívaných při výzkumech Sociologickým ústavem Akademie věd České republiky, konkrétně Centrem pro výzkum veřejného mínění.

Pro druhou část dotazníku jsem využila Rokeachův test hodnot, někdy také nazvaný jako „Value Survey“. Tato metoda představuje konstrukci 36 hodnot – položek v dotazníku, které přicházejí v euro-severoamerické kultuře v úvahu. Jsou rozděleny do dvou částí po 18 hodnotách na hodnoty instrumentální a hodnoty cílové, neboli terminální. Cílové hodnoty definují žádaný konečný stav existence. Tedy to, o co má smysl usilovat. Instrumentální hodnoty slouží jako prostředky a možnosti dosažení cíle, jedná se tedy o žádané způsoby chování, jednání. Tyto hodnoty jsou respondentům předloženy k posouzení podle toho, jakou mají v jejich životě důležitost. Zjištěné poznatky slouží jak ke konstrukci hodnotových preferencí, tak k charakteristikám shod či diferencí v těchto preferencích.

Tento jednoduchý přístup ke zkoumání hodnot je jeden z nejvýznamnějších zdrojů výzkumů hodnot „ad hoc“.

Dotazníky byly distribuovány cílové skupině prostřednictvím pedagogů působících na Pedagogické a Zdravotně sociální fakultě. Všichni pedagogové byli s dotazníkem předem seznámeni a poučeni o způsobu jeho vyplňování i záměru celého výzkumu. Čas potřebný na vyplnění dotazníku činil v průměru 15-20 min. Dotazníky byly anonymní.

2.5 Úskalí výzkumu hodnot

Při výzkumu hodnot si musíme být vědomi, že výzkumné uchopení vždy představuje větší či menší redukci reality. Výzkum a výzkumné poznatky představují pouze významným způsobem zredukovaný model reality, v níž jde o mnohvrstevně provázanou síť vztahů a sociálních fenoménů s odstupňovanou závažností dopadu na motivační strukturu a hodnotový systém jedince. Systém poznatků představuje náznak o výpovědi o skutečné motivační a hodnotové struktuře člověka (Sak, 2000).

Podle Horákové (2005) komplikuje výzkum hodnot vedle teoretické nejednoznačnosti pojmu také skutečnost, že hodnoty nejsou v žádné ze svých forem přístupné přímému pozorování. Hodnoty jsou v empirických sociologických šetřeních obvykle dedukovány z postojů, které jsou měřeny prostřednictvím nejrůznějších škál. V praxi je výzkum hodnot nejčastěji koncipován jednou ze dvou možností: buď respondenti posuzují jednotlivé hodnoty pomocí stupnic (rating), nebo je řadí do určitého pořadí (rating).

V rámci svého výzkumu jsem použila metodu řazení hodnot do určitého pořadí. Tato metoda, kdy je respondent nucen volit mezi jednotlivými hodnotami, je více podobna reálnému rozhodování. Určitou nevýhodou však může být, že tato metoda vede k umělému zvětšování rozdílů mezi jednotlivými položkami. Prakticky je zde nemožnost zjistit rozdíl mezi diferencí hodnot např. na 1. a 2. místě a např. na 9. a 10. místě. Ve výsledcích se musí počítat s tím, že mezi dvěma pořadími nejsou rozdíly, přestože rozdíly mohou být velmi značné. Nevýhodou také je, že pokud do dalšího výzkumu přidáme byť jedinou hodnotu, ztratíme možnost komparace s předchozím výzkumem. Další problém, se kterým se potýká každý výzkum hodnot, je tendence respondentů k určité stylizaci. V české společnosti patří k problematickým kupříkladu

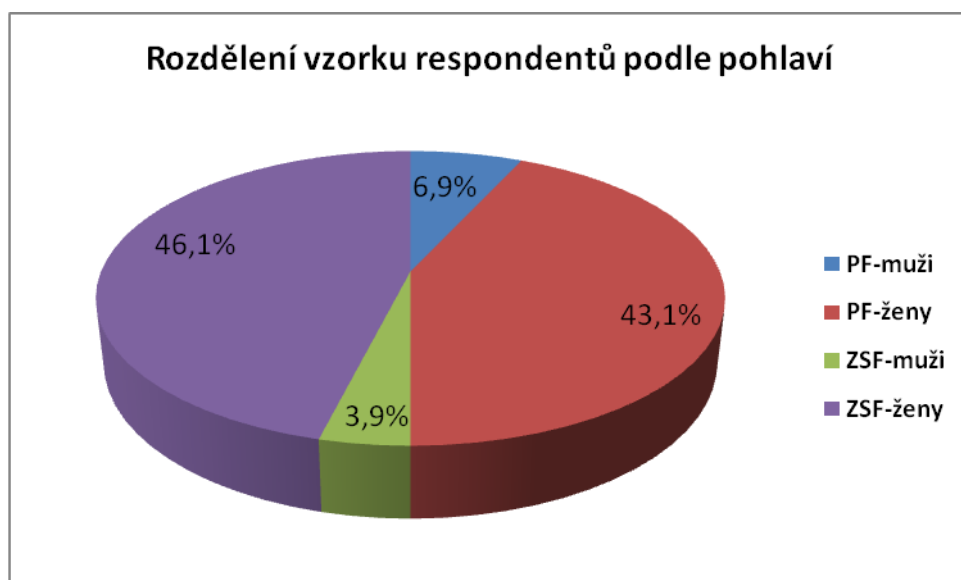
položka „zdraví“, zejména s ohledem na obecně tradované výroky typu „zdraví je vždy na prvním místě“ atp.

2.6 Prezentace a interpretace výsledků

2.6.1 Identifikační údaje

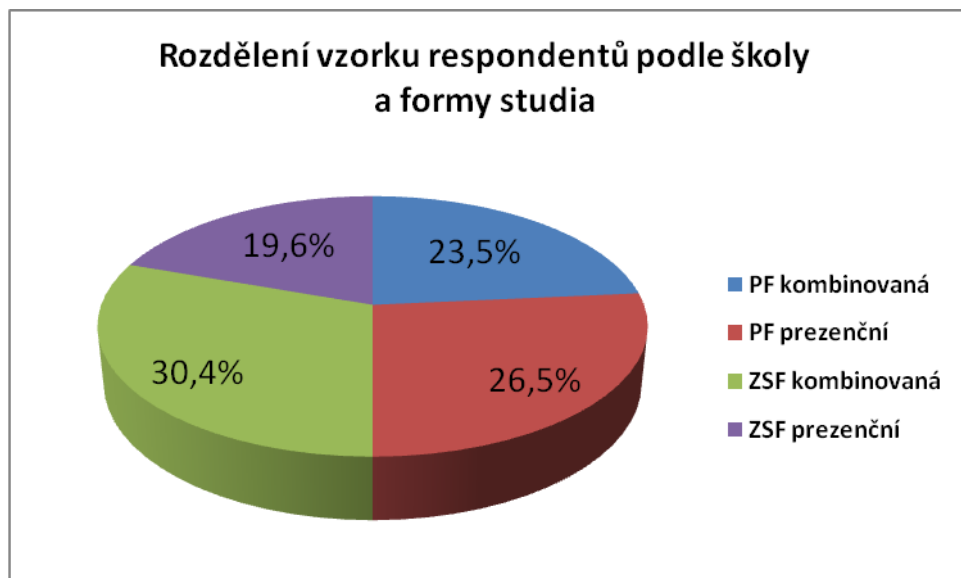
V rámci výzkumu bylo distribuováno celkem 120 dotazníků. Z tohoto počtu jich však 18 bylo vyplněno neúplně nebo chybně. Výzkumný soubor tedy tvořilo pouze 102 respondentů.

Z celkového počtu respondentů na Pedagogické i Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity byli muži zastoupeni jen v 11 případech (10,8%), 91 respondentů bylo ženského pohlaví (89,2%). Z Pedagogické fakulty JU bylo 7 mužů (6,9%) a 44 žen (43,1%), ze Zdravotně sociální fakulty JU 4 muži (3,9%) a 47 žen (46,1%).

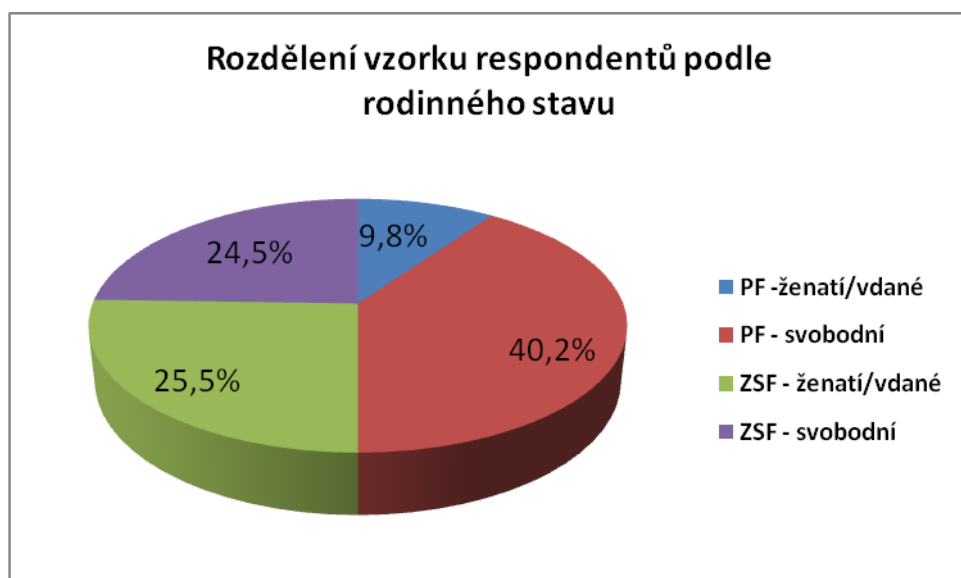
Graf č. 1: Rozdělení vzorku respondentů podle pohlaví

Obě fakulty byly zastoupeny rovnoměrně v počtu respondentů, je jich shodně 51. V prezenční formě na Pedagogické fakultě JU studovalo 27 respondentů (26,5%), v kombinované formě 24 (23,5%), na Zdravotně sociální fakultě JU bylo 20 respondentů (19,6%) prezenčními studenty, 31 (30,4%) jich pak studovalo v kombinované formě.

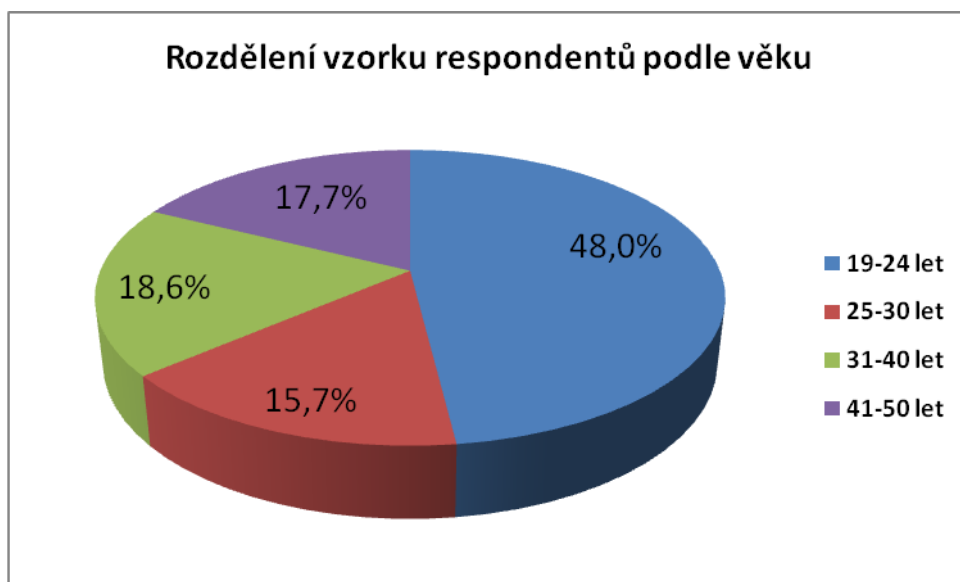
Graf č. 2: Rozdělení vzorku respondentů podle školy a formy studia

Ze 102 respondentů jich bylo 66 svobodných (64,7%) a 36 ženatých/vdaných (35,3%), na Pedagogické fakultě činil tento podíl 41 svobodných (40,2%) ku 10 ženatým/vdaným (9,8%), na Zdravotně sociální fakultě činil podíl 25 svobodných (24,5%) ku 26 ženatým/vdaných (25,5%).

Graf č. 3: Rozdělení vzorku respondentů podle rodinného stavu

Sociodemografický údaj „věk“ byl dále rozdělen do 5 kategorií. Z celkového počtu respondentů jich bylo 49 ve věku 19-24 let (48%), 16 ve věku 25-30 let (15,7%), 19 ve věku 31-40 let (18,6%) a 18 ve věku 41-50 let (17,7%). Žádný z respondentů nespadal do páté věkové kategorie, tj. 51 let a více.

Graf č. 4: Rozdělení vzorku respondentů podle věku

2.6.2 Hodnoty

Dotazník byl rozdělen do 5 okruhů otázek.

Otázka č. 1: Jakou důležitost přikládáte následujícím hodnotám?

Seřad'te je prosím od 1 do 10, kdy 1 znamená nejdůležitější.

Hodnoty	Pořadí hodnot			
	PF prezenční	PF Kombinovaná	ZSF prezenční	ZSF Kombinovaná
Solidarita s potřebnými	9.	8.	7.	8.
Vlastenectví	10.	10.	10.	10.
Humanita (lidskost)	3.	2.	2.	1.
Pravda	4.	3.	3.	2.
Spravedlnost sociálních rozdílů	8.	9.	8.	9.
Svoboda jednotlivce	2.	4.	1.	3.
Rovnost mezi lidmi	1.	6.	6.	7.
Vzájemná odpovědnost	6.	7.	4.	4-5.
Respekt	7.	5.	9.	6.
Život v míru	5.	1.	5.	4-5.

Tab. č. 1: Důležitost hodnot

Studenti Pedagogické fakulty JU v prezenční formě studia uvedli jako nejdůležitější hodnotu „Rovnost mezi lidmi“, druhou nejdůležitější hodnotou pro ně byla „Svoboda jednotlivce“ a na třetím místě se umístila hodnota „Humanita (lidskost)“. Z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot měly téměř shodné hodnocení. Naopak nejméně důležitými hodnotami se zde ukázaly být hodnoty „Vlastenectví“ a „Solidarita s potřebnými“.

Studenti PF JU v kombinované formě studia pak uvedli na prvním místě hodnotu „Život v míru“, následovala „Humanita (lidskost)“ a třetí nejdůležitější hodnotou byla „Pravda“. Za nejméně důležité pak považují „Vlastenectví“ a „Spravedlnost sociálních rozdílů“. Z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot měly téměř shodné hodnocení hodnoty „Respekt“, „Rovnost mezi lidmi“ a „Vzájemná odpovědnost“, které se umístily na 5., 6., a 7. místě.

Studenti prezenční formy Zdravotně sociální fakulty JU si nejvíce cení hodnot „Svoboda jednotlivce“, „Humanita (lidskost)“ a „Pravda“. Na posledních místech se pak umístily hodnoty „Vlastenectví“ a „Respekt“.

Studenti kombinované formy studia na Zdravotně sociální fakultě JU považují za nejvyšší hodnotu „Humanitu“, „Pravdu“ a „Svobodu jednotlivce“. Za „Svobodou jednotlivce“ těsně následovaly hodnoty „Vzájemná odpovědnost“ a „Život v míru“, které skončily shodně na 4. a 5. místě a které měly totožné hodnocení z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot. Nejméně důležitými hodnotami je pak pro tuto cílovou skupinu „Vlastenectví“ a „Spravedlnost sociálních rozdílů“.

Celkově lze říci, že v oblasti důležitosti hodnot se na prvních místech umístily hodnoty „Humanita“, „Pravda“ a „Svoboda jednotlivce“. Všechny čtyři cílové skupiny se také jednoznačně shodly na nejméně důležité hodnotě, kterou v tomto případě bylo „Vlastenectví“. Na pomyslném předposledním místě se pak umístila „Solidarita s potřebnými“.

Otázka č. 2: Jaký význam pro Vás osobně mají uvedené sféry lidského života?

Seřad'te je prosím od 1 do 8, kdy hodnota 1 znamená nejvýznamnější.

Hodnoty	Pořadí hodnot			
	PF prezenční	PF Kombinovaná	ZSF Prezenční	ZSF Kombinovaná
Přátelé a známí	3.	3.	3.	3.
Veřejná činnost, angažovanost, politika	8.	8.	7.	7.
Rodina	2.	1.	1-2.	2.
Zdraví	1.	2.	1-2.	1.
Náboženský život	7.	7.	8.	8.
Vzdělání	4.	4-5.	4.	4.
Práce	5.	4-5.	5.	5.
Volný čas	6.	6.	6.	6.

Tab. č. 2: Význam sfér lidského života

V otázce č. 2 byla nejvýznamnější sférou lidského života pro studenty Pedagogické fakulty JU v prezenční formě sféra „Zdraví“, následovala „Rodina“ a na třetím místě se umístili „Přátelé a známí“. Mezi druhou hodnotou („Rodina“) a třetí hodnotou („Přátelé a známí“) pak byl velký rozdíl z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot. Naopak sféra, která se života studentů nejméně dotýká, je „Veřejná činnost, angažovanost, politika“.

Hodnocení studentů PF JU v kombinované formě se od předešlého hodnocení téměř nelišilo. Na prvních třech místech se umístily hodnoty „Rodina“, „Zdraví“ a „Přátelé a známí“, přičemž první dvě hodnoty měly téměř stejné hodnocení z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot. Nejméně významnou hodnotou pak byla také shodně hodnota „Veřejná činnost, angažovanost, politika“.

U studentů Zdravotně sociální fakulty JU v prezenční formě studia se na prvních dvou místech, se stejným hodnocením z hlediska celkového průměru, shodně umístily hodnoty „Rodina“ a „Zdraví“, následovány hodnotou „Přátelé a známí“. Hodnota, kterou považují za nejméně významnou, je „Náboženský život“.

Studenti v ZSF JU kombinované formě zvolili za nejdůležitější hodnotu „Zdraví“, na druhém místě se umístila „Rodina“ a na třetím místě „Přátelé a známí“. Nejméně důležitou hodnotou je, shodně se studenty v prezenční formě studia, hodnota „Náboženský život“. A shodně s prezenčními studenty Pedagogické fakulty byl mezi druhou hodnotou („Rodina“) a třetí hodnotou („Přátelé a známí“) velký rozdíl z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot.

V celkovém hodnocení otázky č. 2, týkající se významu sfér lidského života, se u všech respondentů objevila na prvních dvou místech hodnota „Rodina“ nebo „Zdraví“. Všichni respondenti se také jednoznačně shodli na třetí nejdůležitější hodnotě, kterou jsou „Přátelé a známí“. Nejméně důležitou hodnotou byla pro studenty Pedagogické fakulty JU v obou formách studia sféra lidského života „Veřejná činnost, angažovanost, politika“, pro prezenční i kombinované studenty Zdravotně sociální fakulty JU je nejméně důležitou oblastí „Náboženský život“.

Otázka č. 3: Které vlastnosti by si podle Vás měly osvojit současné děti pro to, aby se v životě uplatnily a současně prospívaly i celé společnosti?

Měly by si současné děti osvojit?

Seřad'te je prosím od 1 do 14, kdy 1 znamená nejdůležitější.

Hodnoty	Pořadí hodnot			
	PF prezenční	PF kombinovaná	ZSF prezenční	ZSF Kombinovaná
Poctivost	2.	1.	2.	6.
Pocit odpovědnosti	1.	2.	1.	1.
Tolerance a respekt k odlišnostem	6.	5.	5.	3.
Šetrnost, skromnost	12.	10.	9.	12.
Nesobeckost	9.	8.	6-7.	11.
Soutěživost	14.	13.	14.	13.
Schopnost vyznat se	8.	9.	12.	7.
Ohleduplnost	5.	3.	3.	5.
Otevřený vztah k lidem	4.	7.	6-7.	8.
Schopnost navazovat kontakty a přátelství	3.	4.	8.	4.
Snaha uplatnit své schopnosti	7.	6.	4.	2.
Snaha vyniknout	13.	14.	13.	14.
Zásadovost	10.	12.	11.	9.
Prosazování vlastních názorů	11.	11.	10.	10.

Tab. č. 3: Vlastnosti, které by si měly osvojit současné děti

Otázka č. 3 se týkala hodnot, které by si - podle respondentů - měly osvojit děti v dnešní společnosti, aby se v životě uplatnily a aby současně prospívaly společnosti. Podle respondentů z Pedagogické fakulty JU v prezenční formě studia by to měly být hodnoty „Pocit odpovědnosti“, „Poctivost“ a „Schopnost navazovat kontakty a přátelství“. V těsném závěsu za těmito prvními třemi vlastnostmi následovala hodnota „Otevřený vztah k lidem“, která měla s druhou a třetí hodnotou téměř stejné průměrné hodnocení. Za nejméně důležité vlastnosti, které by si měly dnešní děti osvojit, považují respondenti „Soutěživost“ a „Snahu vyniknout“.

Respondenti PF JU v kombinované formě studia si pak nejvíce cenili vlastností „Poctivost“, „Pocit odpovědnosti“ a „Ohleduplnost“, hned těsně následovala „Schopnost navazovat kontakty a přátelství“. Naopak jako nejméně důležitou vlastnost ohodnotili „Snahu vyniknout“ a „Soutěživost“.

Studenti Zdravotně sociální fakulty JU v prezenční formě by si přáli, aby si dnešní děti osvojily vlastnosti „Pocit odpovědnosti“, „Poctivost“ a „Ohleduplnost“. Vlastnosti, které jsou pro současné děti nejméně důležité, jsou podle této skupiny respondentů „Soutěživost“ a „Snaha vyniknout“.

Studenti ZSF JU v kombinované formě nejvýše ohodnotili vlastnosti „Pocit odpovědnosti“, „Snaha uplatnit své schopnosti“ a „Tolerance a respekt k odlišnostem“. Hned poté následovala vlastnost „Otevřený vztah k lidem“, která měla s druhou a třetí hodnotou téměř stejné hodnocení z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot. Nejméně důležitými vlastnostmi - ve shodě s ostatními respondenty - jsou „Snaha vyniknout“ a „Soutěživost“.

Společnou vlastností, kterou by si měly současné děti osvojit, aby se v životě uplatnily a aby současně prospívaly společnosti, je podle všech respondentů „Pocit odpovědnosti“. Na pomyslné druhé místo můžeme zařadit „Poctivost“, kterou tři skupiny respondentů pokládali za nejdůležitější nebo druhou nejdůležitější vlastnost, pouze respondenti Zdravotně sociální fakulty JU v kombinované formě ji umístili až na 6. místo. Na třetí nejdůležitější hodnotu už mají respondenti rozdílné názory. Naopak téměř jednoznačně se shodli na dvou nejméně důležitých vlastnostech pro dnešní děti,

a těmi jsou „Soutěživost“ a „Snaha vyniknout“. Obě vlastnosti se shodně umístily dvakrát na předposledním a dvakrát na posledním místě.

Otázka č. 4: Rokeachův dotazník: CÍLOVÉ HODNOTY

Označte podle osobní důležitosti uvedené hodnoty číslovkou od 1 do 18.

Hodnoty	Pořadí hodnot			
	PF prezenční	PF Kombinovaná	ZSF prezenční	ZSF Kombinovaná
Blaho národa	17.	17.	15.	18.
Láska	1.	2.	1.	1.
Mírový svět	11.	11.	10.	12.
Moudrost	8.	6.	7.	5.
Opravdové kamarádství	3.	8.	4.	6.
Pocit osobní jistoty	4.	9.	6.	4.
Pohodlný život	16.	16.	16.	15.
Prospěšný život	13.	10.	11.	10.
Potěšení	15.	15.	14.	14.
Rovnost	10.	12.	12.	11.
Sebeúcta	9.	5.	8.	9.
Společenské uznání	12.	13.	13.	13.
Svět krásy	18.	18.	18.	16-17.
Svoboda	5.	4.	5.	3.
Štěstí	6.	7.	3.	7.
Vnitřní harmonie, soulad	2.	3.	9.	8.
Vzrušující život	14.	14.	17.	16-17.
Zabezpečení rodiny	7.	1.	2.	2.

Tab. č. 4: Rokeachův dotazník: CÍLOVÉ HODNOTY

Druhou část dotazníku tvořil Rokeachův test hodnot. Ten je dále rozdělen na cílové a instrumentální hodnoty. Cílové hodnoty představují žádaný konečný stav existence, hodnoty instrumentální představují žádaný způsob chování. Jelikož hierarchie má 18 hodnot, používá se zkrácená modifikace – seřazuje se pouze šest nejvýznamnějších a tři nejméně významné hodnoty (Dvořáková, 2000).

Studenti Pedagogické fakulty JU v prezenční formě studia uvedli v oblasti cílových hodnot jako nejdůležitější hodnotu „Lásku“, na druhém místě se umístila „Vnitřní harmonie, soulad“ a třetí nejdůležitější hodnotou bylo „Opravdové kamarádství“. Na 4., 5. a 6. místě se pak postupně umístil „Pocit osobní jistoty“, „Svoboda“ a „Štěstí“. Mezi hodnotami umístěnými na 3., 4. a 5. místě („Opravdové kamarádství“, „Pocit osobní jistoty“ a „Svoboda“) pak nebyl téměř žádný rozdíl z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot. Za nejméně důležitý žádaný stav existence jsou touto skupinou respondentů považovány hodnoty „Svět krásy“, „Blaho národa“ a „Pohodlný život“. Hned za hodnotou „Pohodlný život“ následovalo na 15. místě umístěné „Potěšení“, které mělo skoro stejný celkový průměr.

V kombinované formě studia na PF JU pak respondenti hodnotili cílové hodnoty následovně: na prvním místě se umístila hodnota „Zabezpečení rodiny“, na druhém místě „Lásku“, na třetím „Vnitřní harmonie, soulad“, následovala „Svoboda“, „Sebeúcta“ a šestici nejvýznamnějších hodnot zakončovala „Moudrost“. Hned na 7. místě se umístilo „Štěstí“, které mělo téměř shodné hodnoty v celkovém průměrném hodnocení jako hodnota „Moudrost“. Za nejméně důležitý v oblasti cílových hodnot pak byl považován „Svět krásy“, „Blaho národa“ a „Pohodlný život“.

Respondenti studující v prezenční formě na Zdravotně sociální fakultě JU nejvýše ohodnotili „Lásku“, „Zabezpečení rodiny“ a „Štěstí“. Následovaly hodnoty „Opravdové kamarádství“, „Svoboda“ a „Pocit osobní jistoty“. Na posledních místech, co do důležitosti hodnot v této části dotazníku, se umístily hodnoty „Svět krásy“, „Vzrušující život“ a „Pohodlný život“.

Studenti ZSF JU v kombinované formě studia považují za nejdůležitější hodnoty v oblasti žádaného stavu existence „Lásku“, „Zabezpečení rodiny“ a „Svobodu“,

jež jsou následovány hodnotami „Pocit osobní jistoty“, „Moudrost“ a „Opravdové kamarádství“. Na opačných, tedy posledních místech, umístili respondenti hodnoty „Blaho národa“, a shodně pak na 16. - 17. místo, se stejnými hodnotami z hlediska celkového průměru hodnot, „Svět krásy“ a „Vzrušující život“.

Ve shrnutí lze říci, že respondenti byli za jedno při určování nejdůležitější hodnoty, kterou je „Láska“. Dále se téměř většina respondentů shodla na druhé nejdůležitější hodnotě „Zabezpečení rodiny“, pouze studenti prezenční formy Pedagogické fakulty JU ji zařadili až na 7. místo. Dále se také všichni respondenti shodli na nejméně důležitých hodnotách, kterými jsou „Svět krásy“, „Blaho národa“ a „Pohodlný život“. V ostatních hodnotách se již lišili.

Otázka č. 5: Rokeachův dotazník: INSTRUMENTÁLNÍ HODNOTY

Označte podle osobní důležitosti uvedené hodnoty číslovkou od 1 do 18.

Hodnoty	Pořadí hodnot			
	PF prezenční	PF Kombinovaná	ZSF prezenční	ZSF Kombinovaná
Ctižádostivý	15.	14.	11.	12.
Čestný	2.	1.	2.	1.
Čistotný	17.	17.	16.	17.
Intelektuální	7.	13.	8.	11.
Milující	1.	3.	3.	2.
Nezávislý	11.	10.	14-15.	5.
Odpovědný	3.	2.	1.	3.
Odvážný	12.	15.	17.	16.
Poslušný	18.	18.	18.	18.
Prospěšný	10.	8.	13.	4.
Rozumový	4.	6-7.	6.	7.
Velkorysý	13.	6-7.	4.	14.
Veselý	6.	5.	9.	9.
Shovívavý	16.	16.	14-15.	15.
Schopný	5.	4.	7.	6.
Schopný sebeovládání	8.	9.	10.	8.
Tvůrčí	9.	12.	12.	10.
Zdvořilý	14.	11.	5.	13.

Tab. č. 5: Rokeachův dotazník: INSTRUMENTÁLNÍ HODNOTY

V oblasti žádaného způsobu chování umístili studenti Pedagogické fakulty JU v prezenční formě studia na první místo hodnotu „Milující“, na druhé místo „Čestný“, na třetí místo „Odpovědný“. Na následující místa dále zařadili hodnoty „Rozumový“, „Schopný“ a na šestém místě se umístila hodnota „Veselý“. Za nejméně důležitou je pak považována „Poslušnost“, „Čistota“ a „Shovívavost“. Na 7. a 8. místě v pořadí se pak téměř shodně - z hlediska celkového průměru jednotlivých hodnot - umístily hodnoty „Intelektuální“ a „Schopný sebeovládání“, tuto shodu měly i hodnoty umístěné na 14. a 15. místě, tj. „Zdvořilý“ a „Ctižádostivý“.

Studenti PF JU z řad kombinované formy studia považovali za nejdůležitější hodnoty „Čestný“, „Odpovědný“ a „Milující“, za nimiž těsně následovala „Schopnost“, „Veselost“ a shodně se pak na 6. - 7. místě umístila hodnota „Rozumový“ a „Velkorysý“. Za nejméně žádaný způsob chování pak označili „Poslušný“, „Čistotný“ a „Shovívavý“.

Respondenti studující Zdravotně sociální fakultu JU v prezenční formě zařadili na první tři místa hodnoty „Odpovědný“, „Čestný“ a „Milující“, na 4., 5. a 6. místě se pak postupně umístily hodnoty „Velkorysý“, „Zdvořilý“ a „Rozumový“. Za stejně důležité hodnoty považují „Nezávislost“ a „Shovívavost“, které shodně zaujaly 14. - 15. místo v celkovém hodnocení. Z výzkumu dále vyplývá, že respondenti za nejméně důležité považují „Poslušnost“, „Odvahu“ a „Čistotnost“.

Studenti kombinované formy studia na Zdravotně sociální fakultě JU si nejvíce cení hodnot „Čestný“, „Milující“ a „Odpovědný“, tuto šestici pak uzavírají hodnotami „Prospěšný“, „Nezávislý“ a „Schopný“. Na posledních místech se pak umístily hodnoty, které respondenti nepovažují za důležité v rámci žádaného způsobu chování. Jsou to „Poslušnost“, „Čistota“ a „Odvaha“.

Hodnotou, kterou respondenti považují za nejdůležitější, aby byl naplněn žádaný způsob chování, je „Čestnost“, která byla dvakrát zařazena na druhé a dvakrát na první místo. Na celkové druhé místo bychom mohli zařadit hodnoty „Milující“ a „Odpovědný“, které mají stejný počet umístění na stejném pořadí (tzn. shodně se jednou umístily na prvním místě, jednou na druhém a dvakrát na třetím místě). Na posledním místě se jednoznačně umístila „Poslušnost“, kterou studenti obou fakult

v obou formách studia zařadili až na 18. místo. Druhou nejméně důležitou hodnotou je pak podle výzkumu hodnota „Čistotný“. Respondenti by se ještě shodli v umístění hodnoty „Shovívavý“ na průměrné 15. místo, v ostatních hodnotách se pak rozcházejí.

3 Diskuse

V celkovém hodnocení týkající se významu sfér lidského života, se u všech respondentů objevila na prvních dvou místech hodnota „Rodina“ nebo „Zdraví“. Hodnota „Rodina“ v sobě nese symboliku identity a přání naplňování potřeby zakotvení, především prostřednictvím rodiny. Rodina a děti jsou tradiční hodnotou české společnosti všech sociálních skupin a vrstev. Ve srovnání se západními společnostmi se jeví reálné chování českých rodičů k dětem až přehnané. Rodiče často až do důchodového věku podporují své dospělé děti. Rodina je ale stále z pohledu subjektivní důležitosti na prvních místech hodnotové preference.

Preference hodnoty „Zdraví“ je výrazem uvědomění si, že zdraví je předpokladem všech dalších aktivit a základního životního pocitu spokojenosti. Na této hodnotě lze však dokumentovat, že hodnota jedince a její přenos do jeho chování nejsou přímočaré. Navzdory dominantní pozici hodnoty „Zdraví“ značná část lidí jedná přímo v rozporu s touto hodnotou. Nejvíce patrné to je v případě značně rozšířeného nikotinismu, alkoholismu nebo užívání drog.

Všichni respondenti se také jednoznačně shodli na třetí nejdůležitější hodnotě, kterou jsou „Přátelé a známí“. Tato hodnota zahrnuje také váhu nejbližšího nerodinného sociálního prostředí v životě dotazovaných a míru jejich ochoty zakotvit (nalézt svou identitu) v nejbližších sociálních vztazích. Sak (2000) si klade otázku, zda vysoká pozice hodnoty „Přátelství“ znamená, že cílová skupina zakomponovala tuto hodnotu do vzorců svého chování, či naopak že tato hodnota v jejich životě chybí?

Nejméně důležitými hodnotami byly „Veřejná činnost, angažovanost, politika“ a „Náboženský život“. Hodnota „Politika“ zahrnuje symbolické vyjádření váhy veřejné či občanské dimenze života. Nízký význam této hodnoty je určitým indikátorem stavu společnosti a důsledků jejího vývoje. Bezprostřední souvislost mezi vlastní hodnotovou orientací a mezi politickými preferencemi či sebezaražením na pravolevé politické škále je celkově slabá a projevuje se pouze u některých dílčích otázek. To je zřejmý důsledek i doklad celkové apolitičnosti a ideologické nezakotvenosti naprosté většiny české

veřejnosti, kterou dokládají nejen výsledky řady jiných výzkumů veřejného mínění, ale i mimořádně nízká míra stranické organizovanosti v České republice, či rapidně klesající volební účast (Červenka, 2004). Hodnota „Náboženství“ pak slouží nejen k vyjádření váhy religia v životě dotazovaných, ale má širší záběr v tom smyslu, že upozorňuje na váhu duchovně-transcendentální dimenze života dotazovaných. Pro tuto hodnotu je příznačné, že odráží výrazné zvýšení zájmu v okamžiku společenského zlomu. Jinak Česká republika patří k nejméně nábožensky citícím státům Evropy. V rámci uskutečněných výzkumů v 17 zemích se tato hodnota v České republice umístila na posledním místě.

V oblasti výzkumu týkající se důležitosti jednotlivých hodnot se v rámci celé skupiny respondentů na prvních místech umístily hodnoty „Humanita“, „Pravda“ a „Svoboda jednotlivce“. „Pravda“ je abstraktní hodnota, která nabývá na významu teprve na určitém stupni sociálního zrání a individuálního duchovního vývoje. Reflexe a preference pravdy do jisté míry znamená překročení omezení biologického pole vymezeného první signální soustavou a přijetí motivace jednání a myšlení nového druhu. Přijetí pravdy jako něčeho významného a hodnotného se stává předpokladem autentického lidského bytí (Sak, 2000). Hodnota „Svoboda“ bývá uváděna jak v oficiálních dokumentech a vystoupeních ústavních činitelů, tak občanskou veřejností jako charakteristika současného společenského uspořádání v protikladu k předchozí společnosti. Absence svobody je uváděna občany jako jeden z hlavních negativ předlistopadové společnosti a naopak ve výzkumech prováděných po listopadu je respondenty všech věkových a vzdělanostních kategorií svoboda uváděna jako nejvýznamnější pozitivum nové společnosti (Prudký, 2004). Proto je s podivem, že se „Vlastenectví“ umístilo až na posledním místě, a to jednoznačnou shodou všech respondentů.

K hodnotovým orientacím se vztahovala i další otázka, která prostřednictvím baterie vybraných vlastností zjišťovala, které z nich by si měly současné děti osvojit, aby se v životě uplatnily a aby současně prospívaly celé společnosti. Všichni respondenti se v této otázce shodli na „Pocitu odpovědnosti“, na pomyslném druhém místě skončila „Poctivost“. Téměř jednoznačně se shodli na dvou nejméně důležitých vlastnostech pro dnešní děti, a těmi jsou „Soutěživost“ a „Snaha vyniknout“.

V Rokeachově dotazníku, v části zaměřené na cílové hodnoty, a tím pádem tedy na žádaný konečný stav existence, lze říci, že respondenti byli za jedno při určování nejdůležitější hodnoty, kterou je „Láska“. Tato hodnota a mezilidský vztah je nejsilnějším pojátkem mezi jedincem a druhým člověkem a mezi individuem a společností. Láska představuje dynamizující sílu, motivuje k aktivitám, které by jinak vůbec nebyly vykonány, a vede k překonávání omezenosti individuálního ega. Předpokladem reprodukce lidského rodu je láska mezi pohlavími a rodičovská láska. Láska se však neomezuje pouze na rovinu lidské reprodukce, u některých jedinců je povýšena na úroveň lásky k lidstvu, k živým tvorům či životu a k veškerému projevenému bytí (Prudký, 2009). Dále se téměř většina respondentů shodla na druhé nejdůležitější hodnotě „Zabezpečení rodiny“ a na nejméně důležitých hodnotách, kterými jsou „Svět krásy“, „Blaho národa“ a „Pohodlný život“.

Překvapilo mě, že hodnota „Mírový svět“ skončila v průměru až na 11. místě. Přitom podle Saka (2000) znamená mír pro lidské společenství totéž, co zdraví pro jedince. Uvádí, že zdraví je předpokladem života jedince, mír je předpokladem života a rozvoje lidského společenství. Hodnotou zdraví prezentuje jedinec svou individuální lidskou dimenzi, hodnotou mír vyjadřuje svou sociální dimenzi.

V oblasti instrumentálních hodnot přisuzovali respondenti různý význam hodnotám souvisejícím s chováním, které mají pro ně charakter žádaných vlastností. Ve fázi rozhodování, která pro mnohé byla těžší než u hodnot cílových, závisel postoj respondentů na vztahu k určitému objektu nebo osobě. Hodnotu, kterou respondenti považují za nejdůležitější, aby byl naplněn žádaný způsob chování, je „Čestnost“, následovaly hodnoty „Milující“ a „Odpovědný“. Na posledním místě se jednoznačně umístila „Poslušnost“.

Na základě výše uvedených výsledků můžeme zodpovědět výzkumnou otázku, že hodnoty současných vysokoškolských studentů, zkoumaných na vzorku 102 respondentů z Pedagogické fakulty a Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, se v souvislosti se zaměřením studia neliší. Výzkum ukázal, že v rámci dotazníkového šetření přikládali respondenti stejnou důležitost stejným hodnotám. Z toho můžeme vyvodit závěr, že jejich hodnotové preference se neliší.

V rámci výzkumu jsem se zaměřila také na hodnoty, které cílová skupina označila za nejméně důležité a které se v rámci hodnocení umístily až na posledních místech. Z výsledků je patrné, že i v této oblasti se respondenti shodli.

Můj předpoklad, že na základě rozdílného zaměření jednotlivých fakult se hodnoty respondentů budou lišit, se tímto nepotvrdil. Pedagogická fakulta JU vychovává odborníky v oborech se zaměřením na vzdělávání, Zdravotně sociální fakulta JU připravuje budoucí zdravotně sociální pracovníky, je zaměřena na prevenci, biopsychosociální rehabilitaci a holistický přístup u všech věkových skupin a jejím cílem je začleňování lidí s handicapem do společnosti a zvyšování kvality jejich života. Příčinu stejného umístění hodnot na předních místech hodnotového systému (stejně preference hodnot) vidím v tom, že i přes odlišné profesní působení jsou obě fakulty humanitního zaměření - jsou tedy zaměřeny na člověka, lidství a lidstvo. To potvrzuje i Eugen Fink nebo Jiří Pelikán, když uvádí, že nebyl nalezen rozpor mezi profesní výchovou k povolání a výchovou k lidství. Naopak uvádí, že mezi nimi existuje zcela zjevný vztah.

Dále bych si dovolila říci, že hodnoty uvedené v první části dotazníku mají natolik univerzální charakter, že je lze aplikovat na většinu populace v České republice se stejnými výsledky. Dokazuje to výzkum „Hodnotové orientace v naší společnosti“ realizovaný v roce 2004 Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) Sociologického ústavu Akademie věd ČR. Tento výzkum vznikl v rámci projektu „Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti“, na jehož řešení se společně podíleli pracovníci Centra pro sociální a ekonomické strategie (CESES) a Sociologického ústavu AV ČR. Mé výzkumné závěry se ve většině případů shodovaly s výsledky zjištěnými v rámci projektu CVVM.

4 Závěr

Hodnocení a hodnoty mají pro společnost a člověka nepopíratelně zásadní význam. O hodnotách se pojednává v nejrůznějších souvislostech. Když však porovnáme frekvenci výskytu tohoto tématu s tím, jak je zkoumáno, zjistíme, že bývají předmětem výzkumu vlastně jen zřídka. Možná proto, že je toto téma výzkumně těžce uchopitelné. Svůj podíl má i to, že stále chybí nejen obecná teorie o hodnotách, ale také ucelenější koncepce dílčích aspektů hodnot a hodnocení. Východiskem k pravdivému, objektivnímu poznání problematiky hodnocení a hodnot je pochopení a respektování jejich zákonité spojitosti se životem člověka v jeho společenské podmíněnosti, s konkrétní společenskou praxí, s činností lidí. Platí, že poznávání hodnot je vlastně nekončící a neomezené. Určitá hodnotová struktura charakterizuje dobu, epochu, ale i generaci. Je jedním ze zdrojů kultury a kulturnosti. Může být zdrojem či překážkou pro změny ve společnosti, může vytvářet zdroje pro růst napětí nebo bezradnosti. Větší význam mají pro jedince hodnoty v dobách, kdy určitý světonázor, a s ním spojené hodnoty, mají dominantní pozici ve společnosti. Hodnotový systém společnosti se dynamizuje prostřednictvím nových generací, které si systém osvojují a dále ho reprodukují. Společenský hodnotový systém je kodifikován v materiálních a duchovních výtvorech společnosti, v jejích dějinách a ve vědomí a jednání lidí.

Když srovnáme vývoj hodnot v západních společnostech a v české společnosti, dojdeme k názoru, že hodnotový systém české společnosti není a nemůže být izolovaný. Pro jeho poznání má význam sledovat hodnotové systémy jiných zemí, případně vyšších hodnotových celků. V historii docházelo v Evropě k významné hodnotové homogenizaci prostřednictvím křesťanství, osvěcenství a dalších ideových proudů. Hodnotová výměna v současné Evropě i v celém světě dnes probíhá prostřednictvím informačních elektronických médií mnohonásobně rychleji. Za jednu lidskou generaci je nyní jedinec vystaven většímu tlaku odlišných „hodnotových rázů“, se kterými se musí vyrovnat. Odolávat vnějším tlakům ze sociálního pole napomáhá jedinci právě silná pozice hodnot. Jedinec je pak méně sociálně submisivní a zranitelný. Lze přitom předpokládat, že individuální žebříček jednotlivce se v průběhu jeho života může výrazně měnit. Obecně však pozice hodnot není v rozhodování a jednání člověka

konstantní. Význam hodnot je diferenciovaný ve srovnání různých kultur a společností a historických epoch, ale i v rámci jedné společnosti a historické epochy.

Cílem výzkumu, zaměřeného na současné vysokoškolské studenty na Pedagogické a Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, byla komparace jejich hodnotových systémů. Pro utvoření lepšího povědomí o daném tématu jsem se v teoretické části zabývala vymezením pojmu hodnota, nastínila historické pozadí současné psychologie hodnot, popsala určité typologie hodnotových orientací, zaměřila se na utváření hodnotového systému a v závěru teoretické části se ve stručnosti zmínila o problematice výchovy k hodnotám a s nimi souvisejícími kurikulárními dokumenty. Pro výzkum v praktické části jsem zvolila kvantitativní metodu, metodologickým nástrojem byl dotazník založený na modifikaci dotazníků užívaných Sociologickým ústavem Akademie věd ČR, konkrétně Centrem pro výzkum veřejného mínění, a tzv. Rokeachův test hodnot. Ve výzkumné části jsem uvedla výsledky svého šetření, které podávají přehled o preferenci hodnot respondentů, resp. o preferenci hodnot jednotlivých cílových skupin. Na základě uvedených výsledků mohu zodpovědět výzkumnou otázku, že hodnoty současných vysokoškolských studentů se v souvislosti se zaměřením studia neliší. Můj předpoklad, že na základě rozdílného zaměření jednotlivých fakult se hodnoty respondentů budou lišit, se tedy nepotvrdil.

Celkové výsledky mého výzkumu ovšem představují pouze velmi stručnou a velmi neúplnou sondu do celé oblasti hodnot a životních priorit vysokoškolských studentů, mohou však být podkladem pro další zkoumání této oblasti.

5 Seznam použitých zdrojů

- 1) BÍLÁ KNIHA. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8
- 2) BLAŽKOVÁ, M. *Filosofický a etický smysl požadavku „přehodnocení všech hodnot“*. Sborník Katedry filozofie a sociálních věd Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Praha: SVI, 1997. ISBN 80-86039-18-8
- 3) ÇAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. 1. vyd. Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6
- 4) DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení* 1. vyd. Praha: Pedagogická fakulta University Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-79-X.
- 5) DOROTÍKOVÁ, S. *O výchově a vzdělání z pohledu axiologie*. Sborník Katedry filozofie a sociálních věd Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Praha: SVI, 1997. ISBN 80-86039-18-8
- 6) DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko psychologická diagnostika I*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2000. ISBN 80-7040-402-7
- 7) EYR, R., EYRE, L. *Jak naučit děti hodnotám*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-360-9
- 8) HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- 9) HETCHER, M. „Should Values Be Written Out of the Social Scientist's Lexicon?“ *Sociological Theory*, 10, 1994.

- 10) HORÁKOVÁ, N. *Co je pro nás v životě důležité?* Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR. 2005/2 [online] [cit. 2010-01-12]. Dostupné na:
<http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=nase_spolecnost&r=1&offset=103&shw=100045>
- 11) JANÁK, D. *Hodnoty a hodnocení v sociologii Inocence Arnošta Bláhy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-5038-9
- 12) KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-253-X
- 13) KOLENATÁ, L. *Pracovní motivace ve vztahu k hodnotové orientaci administrativních pracovníků v bankovníctví*. Praha, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Psychologický ústav. Vedoucí práce Zuzana Slováčková.
- 14) KORCOVÁ, K. *Hodnoty, diagnostika, sebereflexe*. Ústav společenských věd Fakulty stavební Vysokého učení technického v Brně, 2009. [online] [cit. 2010 - 02-15]. Dostupné na
<http://www.fce.vutbr.cz/SPV/huv/doplnujiciStudium/09_hodnoty_diagnostika_sebereflexe.doc>
- 15) KUČEROVÁ, S. *Člověk. Hodnoty. Výchova*. 1. vyd. Prešov: ManaCon, 1996. ISBN 80-85668-34-3
- 16) MACHULOVÁ, H. *Filosofický a teologický pojem hodnoty se zřetelem na etiku v sociální práci*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce J. Vokoun
- 17) NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 2.vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9

- 18) NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1993. ISBN 80-85603-34-9
- 19) PAULÍK, K. *Obecná psychologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7042-241-6
- 20) PELCOVÁ, N. *Paradigmata výchovy. Filosofie výchovy Eugena Finka*. Sborník Katedry filozofie a sociálních věd Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Praha: SVI, 1997. ISBN 80-86039-18-8
- 21) POPELOVÁ, J. *Etika: k historické a současné problematice mravní teorie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československá akademie věd, 1962
- 22) PRUDKÝ, L. *Hodnoty a normy v české společnosti – stav a vývoj v posledních letech*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2004. ISBN 80-7204-358-7
- 23) PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot. Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1751-2
- 24) PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-866-2
- 25) PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-885-6
- 26) PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- 27) RABUŠIC, L. *Úvodem. Sociální studia, 6*. Sborník prací fakulty Sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, 2001. ISSN 1212-365X

- 28) RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, L. *České výchovné hodnoty: tradiční nebo moderní? Sociální studia*, 6. Sborník prací fakulty Sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, 2001. ISSN 1212-365X

- 29) ROKEACH, M. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press, 1973.

- 30) SAK, P. *Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8

- 31) SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister and Principal, 2002. Souhrnná zpráva o realizaci výzkumného projektu HS 108/03 „Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit“ realizovaného Katedrou antropologie FHS ZČU v Plzni. [online] [cit. 2010-02-22]. Dostupné na <http://www.caat.cz/mpsv_souhrnna.pdf>

- 32) STRMISKA, Z. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3

- 33) ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. *Osobnost a její rozvoj*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7368-515-7

- 34) ŠPŮR, J. *Kantova filozofie jako teorie hodnot*. Sborník Katedry filozofie a sociálních věd Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Praha: SVI, 1997. ISBN 80-86039-18-8

- 35) VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-386-4

- 36) VELEHRADSKÝ, A. a kol. *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1978.

- 37) WALTEROVÁ, E. a kol. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. 1. díl. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-083-2

6 Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník

jsem studentkou Pedagogické fakulty JU a v rámci realizace bakalářské práce se věnuji výzkumu hodnot současných vysokoškolských studentů. Cílem dotazníkového šetření je porovnat hodnotovou orientaci vysokoškoláků v souvislosti se zaměřením studia. Dotazník je anonymní a výsledky budou použity výhradně pro účely bakalářské práce.

Předem děkuji za ochotu a spolupráci.

Pohlaví:.....

Rodinný stav:.....

19 – 24 let

25 – 30 let

31 – 40 let

41 – 50 let

51 let a více

Seřad'te je prosím od 1 do 10, kdy 1 znamená nejdůležitější.

Solidarita s potřebnými

Vlastenectví

Humanita (lidskost)

Pravda

Spravedlnost sociálních rozdílů

Svoboda jednotlivce

Rovnost mezi lidmi

Vzájemná odpovědnost

Respekt

Život v míru

[illegible]

Seřad'te je prosím od 1 do 8, kdy hodnota 1 znamená nejvýznamnější.

--

--

--	--

Seřad'te je prosím od 1 do 14, kdy 1 znamená nejdůležitější.

--

--	--

10

Rokeachův dotazník: CÍLOVÉ HODNOTY

Označte podle osobní důležitosti uvedené hodnoty číslovkou od 1 do 18.

Blaho národa	
Láska	
Mírový svět	
Moudrost	
Opravdové kamarádství	
Pocit osobní jistoty	
Pohodlný život	
Prospěšný život	
Potěšení	
Rovnost	
Sebeúcta	
Společenské uznání	
Svět krásy	
Svoboda	
Štěstí	
Vnitřní harmonie, soulad	
Vzrušující život	
Zabezpečení rodiny	

Rokeachův dotazník: INSTRUMENTÁLNÍ HODNOTY

Označte podle osobní důležitosti uvedené hodnoty číslovkou od 1 do 18.

Ctižádostivý	
Čestný	
Čistotný	
Intelektuální	
Milující	
Nezávislý	
Odpovědný	
Odvážný	
Poslušný	
Prospěšný	
Rozumový	
Velkorysý	
Veselý	
Shovívavý	
Schopný	
Schopný sebeovládání	
Tvůrčí	
Zdvořilý	